

İŞ, ÇALIŞMA VE SOTERİOLOJİK BİR İMKÂN OLARAK AHİLİKTEKİ MESLEK TASAVVURU

 Ramazan ADIBELLİ^a

Öz

Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerde iş ve çalışma kavramlarına farklı değerler yüklenmiştir. Modern dünyada ise kapitalist ekonominin küresel hâkimiyeti ve onun uzantısı olan tüketimcilik paradigması doğrultusunda meslek kavramı farklı bir anlam kazanmıştır. Bu makalenin temel problematiği mesleğin ya da başka bir deyişle çalışmanın/işin anlamı nedir? İnsan niçin çalışır? Çalışmanın amacı nedir? sorularını irdelemektir. Meslek, karşılığında para kazanmak için yapılan işten mi ibarettir? En iyi meslek/iş en çok gelir sağlayan meslek/iş midir? Bir mesleğin/işin değerini kişiye kazandırdığı para mı belirlemektedir? Maddi getirisi haricinde meslek/iş insana ne kazandırır? Makalenin amacı, bu soruları, Türk-İslam kültürünün en önemli ürünlerinden biri olan Ahilik perspektifinden cevaplandırmaya çalışmaktır. Çalışmanın temel hipotezlerinden biri, bu kurumun yok olmasıyla birlikte onun savunduğu paradigmanın da kaybolmaya yüz tuttuğu ve günümüz dünyasında kapitalist paradigmanın ve onun nihai versiyonu olan tüketimcilik ideolojisinin yerini aldığı yönündedir. Bu kırılmanın net bir şekilde görülebilmesi için çalışma/iş konusuna tahsis ettiği analizlerden hareketle modern dünyada ve özellikle de Batı kültüründe çalışmanın/mesleğin ne ifade ettiği konusu üzerinde durulmuştur. Daha sonra makalenin ana konusunu teşkil eden Ahilikteki meslek anlayışı ele alınmıştır. Böylece bu anlayışın mesleğe/işe diğer kültürlerde olmayan bir boyut kazandırdığı yönündeki ikinci hipotez test edilmiştir. Sonuç olarak iş/çalışmayı diğer dinî faaliyetlerden ayrı tutan seküler bakış açısının aksine Ahilik paradigmasının bu dualiteyi hiçbir zaman benimsemediği ve buna sistematik şekilde engel olmaya çalıştığı ortaya koyulmuştur.

Anahtar kelimeler: Dinler Tarihi, Ahilik, Meslek, Çalışma, Soterioloji.

LABOR, WORK AND THE CONCEPT OF PROFESSION AS A SOTERIOLOGICAL TOOL IN AKHISM

^a Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, adibelli@erciyes.edu.tr

In different periods of history and in different cultures, different values have been attributed to the concepts of work and labor. In the modern world, the concept of work has gained a different meaning in line with the global dominance of the capitalist economy and its ideology, i.e. the consumerist paradigm. The main problematic of this article to ponder the questions these few questions: What is the meaning of job, or in other words, the meaning of work/labor? Why does man work? What is the purpose of the job? Is a job just a labor performed to earn money in return? Is the best job/work the highest paying job/work? Is the value of a work/job determined by the money it earns? What does the profession/job bring to people other than the financial return? The aim of the article is to try to answer these questions from the perspective of Akhism. One of the main hypotheses of the study is that with the disappearance of this institution, the paradigm it advocates is on the verge of disappearing, and in today's world, the capitalist paradigm and its final version, the ideology of consumerism, have taken its place. In order to see this break clearly, the subject of work/profession is emphasized in the modern world and especially in Western culture, based on the analyzes allocated to the subject of job/work. Then, the understanding of profession in Akhism, which is the main subject of the article, is discussed. Thus, the second hypothesis that this understanding adds a dimension to the profession/job that is not available in other cultures has been tested. As a result, contrary to the secular point of view of the Akhism paradigm, which separates work/job from other religious activities, it has never adopted this duality and systematically tried to prevent it.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Güncel Türkçe Sözlük'e göre meslek, "belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı [...] ve karşılığında para kazanmak için yapılan [...] iş"tir. (Türk Dil Kurumu 2021) Şehirleşmeyle birlikte git gide artan bir öneme sahip olan *meslek* kavramı, eğitim sisteminin temel çıktılarından biri olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde her yıl yüzbinlerce öğrenci üniversite sınavına girerek ileride kendisine "en iyi" mesleği sunacak okulları kazanmak için yarışmaktadır. Eğitim sürecinin başından itibaren hem velilerin hem de öğrencilerin kahir ekseriyetinin bu noktaya kilitlendiği malumdur. Sabahın erken saatlerinde başlayan okul maratonu, günün ilerleyen vakitlerinde dershanede devam etmektedir. Eve dönüşte öğrenci hem okul hem de dersane ödevlerini tamamlamaya çalışırken gecenin ilerleyen vakitleri onun bütün test sorularını çözmesine müsaade etmez ve genç maratoncu yorgunluk karşısında pes etmek zorunda

kalır. Ertesi gün, ertesi hafta, ertesi yıl... bu koşturmaca sürüp gitmekte, çocukluk ve gençlik yılları bu yolda tükenmektedir. Yıllarca harcanan zaman, emek ve paraların nihai gayesi hakkında üniversite sınavı sonrasında öğrencilerin yaptıkları okul ve meslek tercihleri önemli ipuçları vermektedir. En yüksek puanları alan öğrencilerin hangi okulları ve meslekleri tercih ettikleri yine herkesin malumudur.¹

Elbette meslek seçimi önemlidir ve hatta hayati bir konudur. Zira çocukluk ve gençlik yıllarını ona ulaşmak için seferber eden bireyin, hayatının en az kırk yıllık bölümünü belirleyecek olan temel etmenlerin başında meslek gelmektedir. *Türkçe Sözlük*'ün sekizinci baskısında yapılan tanıma göre "bir kimsenin geçimini sağlamak için sürekli yaptığı iş" (Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* 1988, 1542) olan meslekte ömrünün kırk yıldan fazla süresini harcayan insanın yaklaşık altmış yılı, diğer bir ifadeyle ortalama ömrün %85'i bu alanda ya da bu konuyla ilgili harcanmaktadır. Böylesi önemli bir konuda sorulması gereken soruların en başında mesleğin ya da başka bir deyişle çalışmanın/işin anlamı nedir? İnsan niçin çalışır? Çalışmanın amacı nedir? *Güncel Türkçe Sözlük*'ün belirttiği gibi meslek, karşılığında para kazanmak için yapılan işten mi ibarettir? En iyi meslek/iş en çok gelir sağlayan meslek/iş midir? Bir mesleğin/işin değerini kişiye kazandırdığı para mı belirlemektedir? Maddi getirisi haricinde meslek/iş insana ne kazandırır?

Bu makalenin amacı, bu soruları, Türk-İslam kültürünün en önemli eserlerinden biri olan Ahilik perspektifinden cevaplandırmaya çalışmaktır. Çalışmanın temel hipotezlerinden biri, bu kurumun yok olmasıyla birlikte onun savunduğu paradigmanın da kaybolmaya yüz tuttuğu ve günümüz dünyasında kapitalist paradigmanın ve onun nihai versiyonu olan

¹ Mesleğin, kişinin kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan biri olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Zygmunt Bauman'ın dikkat çektiği gibi post-geleneksel, modern toplumda çalışma, kişinin toplumsal konumunu ve kendine bakışını belirleyen ana faktördü. "Sen kimsin?" sorusu büyük ölçüde meslek ve meslek hayatı çerçevesinde cevaplandırılıyordu (Bauman 2005, 17). Bu anlayışın ülkemizde hâlen yürürlükte olduğu açıktır. Bir örnek olarak yakın bir geçmişte rutin bir kimlik kontrolü için durdurdukları araçtan çıkan şahsın kendi mesleğini öne sürerek polis memurlarına "Maaşın kaç para, ederin kaç para?" şeklinde hakaret ettiği hadiseyi hatırlayabiliriz. Kendisini polis memurlarından daha fazla maaş aldığı ve rütbeli olduğu için üstün gören mezkûr şahsın sergilediği tavır bireysel bir örnekten ziyade ülkemizde var olan durumun bir yansıması gibi görünmektedir. Araçların plakalarına meslekleri yansıtan harflerin yazılması ya da mezar taşlarına kişinin hayattayken sahip olduğu mesleğin ve hatta unvanın yazdırılması, meslek kavramının kimliği belirleyen temel bileşenlerden biri olduğunu açıkça göstermektedir.

tüketimcilik ideolojisinin yerini aldığı yönündedir.² Bu kırılmanın net bir şekilde görülebilmesi için öncelikle Roy F. Baumeister'in *The Meanings of Life* adlı eserinde çalışma/iş konusuna tahsis ettiği analizlerden hareketle modern dünyada ve özellikle de Batı kültüründe çalışmanın/mesleğin ne ifade ettiği konusu üzerinde durulacaktır. Daha sonra bu çalışmanın ana konusunu teşkil eden Ahilikteki meslek anlayışı ele alınacaktır. Böylece bu anlayışın mesleğe/işe diğer kültürlerde olmayan bir boyut kazandırdığı yönündeki ikinci hipotez test edilmiş olacaktır.

A. Antik Dünyada İş ve Çalışma

Batı medeniyetinin fikrî arka planını oluşturan temel referanslardan biri olan *Kitab-ı Mukaddes*'in ilk sayfalarında yer alan yaratılış kıssasına göre insanlığın atası Âdem, karısının sözüne kanarak yasak ağacın meyvesinden yemiştir. İlk insan, Tanrı'nın emrine aykırı davranmak suretiyle işlediği bu günah yüzünden cennetten kovulmuş ve başta ölümsüzlük olmak üzere sahip olduğu birçok nimeti kaybetmiştir. Hıristiyan literatürde "düşüş" diye ifade edilen bu dramatik olayın sonuçlarından biri de insanın yeryüzünde "yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacak" (Tekvin 3:17) hâle gelmiş olmasıdır. Hayatını idame ettirebilmek için insanın yaratılmış olduğu toprağa dönünceye kadar ekmeğini alın teri dökerek kazanmak durumunda kalması, bu trajik olaydan ötürüdür (Tekvin 3:19). Çalışma fiilinin asli günahın bir cezası olarak Yahudi-Hıristiyan kutsal kitabında bu şekilde takdim edilmesi, bu olguyu ciddi şekilde olumsuz bir renge büründürmüştür. Bu olumsuzluk, Batı dillerinde çalışma eylemini ifade eden kelimelerde yansımaları bulmaktadır. Tarihçi Lucien Febvre'e göre Fransızca'da *çalışmak* anlamına gelen *travailler* fiili 16. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır. Daha önce kullanılan ve bugün toprağı sürmek anlamındaki *labouner* ile günümüzde bir eser ortaya koymak anlamına gelen *oeuvrer* fiillerinin yerine

² Birçok araştırmacının dikkat çektiği gibi tüketimden (consumption) farklı olarak tüketimcilik (consumerism), geleneksel ya da dinî değerleri tamamen dışlayarak ya da en azından ikinci plana iterek kapitalist pazar mantığının norm ve değerlerini hâkim kılmaya çalışan bir ideolojidir. Bu ideoloji, sisteme dâhil olan bireyleri belirli bir hayat tarzına teşvik ediyor ve hatta ona mecbur kılıyor. Dolayısıyla çağdaş kapitalizm düzen, toplumdaki ekonomik ilişkilerini ve üretim tarzlarını şekillendirmekle kalmamakta, tüketim ideolojisi aracılığıyla insanların önüne yeni hayat tarzları, yeni kimlikler koyarak kendi telosu doğrultusunda yeni değerler üretiyor. Bu ideoloji sadece maddi alanı ya da dış dünyayı değil, insanların benliklerini, düşüncelerini ve hareket tarzlarını da değişime uğratmaktadır. Tüketim ideolojisi/mantığı doğrultusunda dizayn edilmiş bir sosyo-ekonomik ve kültürel düzende yaşayan insanlar, günlük davranışlarında bu mantığı tekrar ederek pekiştirirler. Farkında bile olamadan bir alışkanlık hâline getirdikleri bu mantık doğrultusunda düşünmek ve davranmaktan başka insanların önünde seçenek kalmaz (Adibelli 2016, 89).

geçen *travailler* (çalışmak) kelimesinin kökeni, Latince *tripaliare* fiilinden, yani kazıktan oluşan *tripalium* adındaki alet ile işkence yapmaktan gelmektedir. Fransız kültüründe *çalışma* (*travail*) 17. yüzyılda hâlâ sıkıntı, bitkinlik, bıkkınlık, acı çekme ve aynı zamanda aşağılanma anlamlarını içermeyi sürdürmüştür (Febvre 1995, 109-110). İngilizcede *çalışma/iş* anlamında *labor*, *work* ve *job* kelimeleri kullanılırken bunlara modern dönemde *business* kelimesi de eklenmiştir. Hem İngilizce'de hem de Fransızca'da *profession* kelimesi, Türkçe'de elan kullanılan *meslek* kelimesinin anlamına karşılıktaadır. Almandada ise *werk* ve *arbeit* kelimeleri iş/çalışma, *beruf* terimi ise meslek anlamında kullanılmaktadır. Kökeni hakkında ihtilaf olan *arbeit* kelimesinin, hayatını idame ettirebilmek için bir başkasına muhtaç olan yetim ya da mirastan mahrum bırakılan kişiyi çağrıştırdığını ileri sürenler olmuştur (Godelier ve Ignatieff 1980, 166).

İlk baskısı 1932 yılında yapılan *Encyclopedia of the Social Sciences*'ın *çalışma* maddesinin madde başlığı olarak *labor* kelimesi tercih edilmiştir. Yazar, toplumsal yapıyı ve toplumsal değerler ölçeğini yansıttığı için çalışmaya/emeğe verilen değerin her döneme hâkim olan ideolojinin önemli bir unsuru olduğunu belirtmektedir. Daha sonra ilkel halklarda, özellikle de savaşçı ırklarda, genellikle çalışmaya karşı belirgin bir isteksizliğin sergilendiği, yapılması gereken işlerin kadınlara ve yabancılara, özellikle de savaşlarda ve kan davalarında esir alınan ve köle muamelesi gören yabancılara düştüğü hatırlatılmaktadır. Köleliği bir sosyal kurum olarak ayakta tutan bütün kadim toplumlarda işler ve özellikle ağır işler, köleler tarafından yerine getirildiği için çalışmak hakir görülmüştür. Kölelik, üst sınıfların kültürünün yalnızca köle emeği temelinde mümkün olduğu Yunan şehir devletlerinde de vardı (Lederer 1937, 515-516).

Tracey Rihll'e göre antik Yunanistan, ilk gerçek köle toplumu ve aynı zamanda ilk siyasi toplumdur. Bu tesadüf değildi. Arkaik dönemde köleliğin artması, Yunanlıları siyaseti icat etmeye teşvik etti. Daha da önemlisi köleler, antik Yunanlıların boş zamanlarında siyasete katılmalarını mümkün kıldı. (Lucassen 2021, 140). *Politika* adlı eserinde Aristoteles, yalnızca zamanlarını daha değersiz faaliyetlerde harcamakla kalmayıp, aynı zamanda onları yozlaştırarak erdem arayışını daha da zorlaştırdığı için çalışmanın vatandaşlara daha uygun meşguliyetlerin önüne geçtiğini dile getirmektedir.³ Atinalı yurttaşların çoğu muhtemelen Aristoteles'in

³ Aristoteles'e göre ideal/mükemmel devlet, topluma en çok mutluluk kazandırandır. Mutluluk ise erdemsiz olmaz. Vatandaşları gerçek erdeme sahip olan bu ideal devlet adaletli insanlara sahiptir. Vatandaş olacaklar da zanaatkâr veya tüccarın hayatını yaşamamalı, çiftçilikle de uğraşmamalıdır. Zira hem erdem geliştirmek hem de siyasi

yurttaşlar için uygun görmediği faaliyetlerle uğraşan tüccarlar, zanaatkârlar ya da çiftçilerden oluşuyordu. Onların uğraşları gerçekten de Aristoteles'in üstün faaliyetler olarak kabul ettiği şeylere vakit ayıramamalarına sebep oluyordu. Aristoteles bu gerçeği kınıyor ve vatandaşların kendilerini siyasete adayacak boş zamana sahip olabilmeleri için bütün alelade işlerin köleler tarafından yapılmasının arzu edilir olacağını savunuyor (Sabine 1938, 4, Anthony 1977, 17). Kadim Yunanlıların işe/çalışmaya yönelik telakkilerin zamanla değiştiğine Jean-Paul Vernant dikkatimizi çekiyor.

M. Ö. 8. yüzyılın sonlarında yaşadığı tahmin edilen ozan Hesiodos, işlenen toprağı diğerlerinden ayırt eder. Bu dönemde Yunanca *erga* kelimesi hem "tarla" hem de "iş" anlamlarına gelmektedir. Ekili toprakların ilahı Demeter'dir. Bu kutsal alanda yetişen buğday da doğal olarak onun ürünü kabul edilmekte ve bu yüzden *Demeteros akte* (Demeter'in buğdayı) deyimi kullanılmaktadır (Hesiodos 1977, 161, 168). Dolayısıyla kadim bir Yunanlı için tarımla uğraşmak, sadece geçimini sağlamak için topraktan besin elde etme yönünde mekanik bir uğraşı ifade etmeyip, bu aynı zamanda dinî bir faaliyettir. İnsanın kendisini, ambarını dolduracak olan ulu tanrıçaya, başı çelenkli Demeter'e sevdirmesi gerekir. Bu da ancak çalışmakla olur. Çalışmayan, işsiz insanı Hesiodos, bal yapmayan yaban arılarına benzetir ve insanları çalışmaya teşvik eder. Zira hiçbir işe yaramadan yaşayan kişiye insanlar da tanrılar da kızar (Hesiodos 1977, 152). Ne mutlu o insana ki, ölümsüzleri, yani tanrıları kızdırmaz, göklerin emirlerine itaat eder, günahattan kaçınır ve işini yapar. İşte bu insan ilahi adaletin tecellisinden emin olabilir. Onun ambarı buğdayla dolar (Hesiodos 1977, 169). Hesiodos perspektifinden toprak işçiliği, teknik araçlarla topluluğun yararına değerler üretmeye yönelik bir faaliyet alanından ziyade yeni bir dinî tecrübe ve davranış biçimidir. Tahıl üretimi esnasında çiftçi, gösterdiği düzenli gayret ve verdiği emek sayesinde tanrısal güçlerle temas kurmaktadır. Bundan ötürü, insan çalıştıkça, tanrılar nazarında değer kazanmaktadır (Vernant 1988, 276-278).

M. Ö. IV. yüzyılda yaşayan Ksenofon da çiftçilik hakkında Hesiodos'la aynı kanaatleri paylaşmaktadır. Toprağın insan için bir hayat kaynağı olduğuna vurgu yaptıktan sonra Ksenofon, toprak ile adalet arasında ilginç bir ilişki kurmaktadır: "Toprak, bir ilah olduğu için öğrenmesini bilenlere adaleti öğretmekte; kendine en çok yakınlık gösterenlere en çok nimeti

eylemlere katılmak için boş zamana ihtiyaç vardır. Araziler şehir devletin vatandaşlarına ait olmalı, buralarda çalışanlar ise köle ya da barbarlardan (Yunan vatandaşı olmayanlardan) oluşmalıdır (Aristotle 1998, 205-206).

bahşetmektedir” (Xénophon 1949, 53).⁴ Hesiodos gibi Ksenofon da ziraat ile zanaat arasındaki ayrımı benimsemektedir. Zanaatkârlık gizli formüllerin ve pratiklerin icrasına dayanmaktaydı. Bunların yaptıkları iş bugün kullanılan *teknik* kelimesinin kökeni olan *tekne* kavramına dayanmaktadır. Klasik çağda *tekne*, tesadüf ya da ilahi bağışın aksine eğitimle elde edilen bilgilere ve öğrenilen usullerin tatbik edilmesine dayanıyordu. Zanaatkârlık faaliyeti her zaman başkasının hizmetinde olmayı, başkalarının kullanabileceği ve tüketebileceği şeyleri üretmeyi gerektirdiği gibi “ekonomik” bir mahiyeti haizdi (Kanelopoulos 2010, 339).

Hmeros ve Hesiodos zanaatkârlar için *demiourgoi* terimini kullanmışlardır. Demirci ya da marangoz gibi zanaatkârlar aile çerçevesini aşarak umumun (*demos*) menfaatine işler yaptıkları için rahipler ve şairlerle aynı seviyede görülmüştür. *Technai* diye adlandırılan bütün bu meslekler, sırlara vakıf olmayı, uzun bir çıraklık dönemi gerektiren talim ve bir giriş ritüeli gerektiriyordu. Bu faaliyetler toplumun tüm fertlerinin çıkarına hizmet etmekle beraber bunlar özellikle zengin ve güç sahibi olan aristokratlara yönelikti. Lüks mamuller üreten zanaatkârlar, müzisyen ve şarkıcılarla çevrili olmaları aristokratların statüsünü yükseltiyordu. Çiftçilik bir zanaat ya da *techne* olarak görülmemiştir. Zira tüm vatandaşlar bu işle meşgul olma imkânına sahipti Aynı zamanda temel besin maddelerinden biri olan tahılların üretilmesi zaruri bir ihtiyaçtı. Bu faaliyet, gizemli bir çıraklık süreci gerektirmiyordu. İnsanlara karşı faziletli davranış ve tanrılara karşı dindarane bir yöneliş yeterliydi. Çiftçilik, kişiyi başkalarına muhtaç olmaktan kurtarıp onlara bağımsızlık sağlarken, zanaatkârın hayatını idame ettirebilmesi ve başarılı olabilmesi için müşterilerine bağımlı olmasını zorunlu hâle getiriyordu. Savaşmak gibi çiftçilik de hem halk hem de tanrılar nezdinde kişinin şanını yüceltiyordu (Godelier ve Ignatieff 1980, 171, Godelier 1986, 133).

Ziraat, tabiatı beşeri gayeler doğrultusunda dönüştürmek ya da

⁴ Marcel Detienne'in Hesiodos'un düşüncesinde Çalışma ile Adalet arasında temel bir farklılığın olmasına dikkat çektiğini burada hatırlatmakta fayda vardır. *İşler ve Günler* adlı şiirinde Hesiodos şu öğüdü vermektedir: "Haktan/Adaletten yana ol, zorbalığı/şiddeti sil kafandan... Zeus, insanlara adaleti bahşetmiş/hak duygusunu vermiş ki bu da verdiklerinin en değerlisidir" (Hesiodos 1977, 151, Hésiode 1947, 96). Hesiodos'un tavsiye ettiği zirai işler, insanlara Zeus tarafından emredilmiştir ve bunlar adaletle aynı ilahi kökene sahiptir (Detienne 1963, 32). Hesiodos, insanın nihai gayesinin zenginlik değil, zenginliğin hak/adalet gözetilerek yapılan işlerin bir sonucu olduğuna işaret etmektedir. Diğer Antik Çağ halklarında olduğu gibi Yunanlılarda da başarı, bir tesadüf eseri olarak görülmez. Bilakis, başarı, tanrılarla insanlar arasındaki uyumu ve dolayısıyla da insanın doğru davrandığını gösterir (Bongert 1982, 205). Böylece başarının ahlaki tutumun bir sonucu olduğu anlaşılır.

uyarlamak için onun üzerindeki bir faaliyet türünü değil beşer üstü hem doğal hem de tanrısal bir düzene iştiraki ifade etmektedir. Ziraat işinin dinî nitelikte olması, insanla Tanrı arasında bir ilişki, karşılıklı bir bağ kurmasından ileri gelmektedir. Bu iş, insanlarla ticari bir ilişki kurmak yerine tabiat ve tanrılarla kişisel bir değiş tokuşu tesis etmektedir (Vernant 1988, 282).⁵ Çiftçilik ve özellikle de toprak ekimi, bir hatadan dolayı tanrısal düzlemlerle beşeri düzlem arasında gerçekleşen kopuşun telafisini sembolize etmektedir. Çalışmak bu kopuşun önemli sonuçlarından biridir. Fakat kadim Yunan kültüründe, Hıristiyanlıkta olduğu gibi, çalışmak, insanın işlediği bir hatanın ya da günahın cezası değildir. Bir zamanlar kendiliğinden insana besin sağlayan topraktan ürün elde edebilmek için insan artık onu işlemek zorundadır. Bu zahmetli iş de mitolojiye göre bir hatanın neticesidir. Fakat

⁵ Tarım işçiliği, bidayette aynı sofrada yemek yiyen insanların Tanrılardan ayrılışının bir sonucudur. Mitolojiye göre Yunanistan'da Korinthos yakınında bir ova olan Mekone ovasında Tanrılarla insanlar bir arada, karışık yaşıyorlardı. Aynı sofrada yemek yiyor, aynı masa etrafında toplanıyor, aynı şölene katılıyorlardı. Tanrılarla insanlar bir aradayken her gün bayramdı, her gün şölen vardı. Kimse kötülük bilmezdi; her şey iyiydi, herkes mutlu ve huzurluydu. İnsanlar Tanrılarla bir aradaydılar, Tanrı gibiydiler. Bu Altın Çağda insanlar hep genç kalırlar, ne doğumu ne ölümü bilirlerdi. O zamanlar ne çalışma vardı, ne hastalık, ne acı, ne yaşlanma ne de ölüm vardı. İnsanlar toprağı işlemek zorunda değillerdi. Mekone'de her şey kendiliğinden bol miktarda yetişirdi. Bütün yiyecekler, bütün her şey onların hizmetindeydi. Günlerden bir gün yine tanrılarla insanlar aynı sofrada bir araya gelmişlerdi. Büyük bir hayvan, besili bir boğa kesildi ve Prometheus'un bunu tanrılarla insanlara pay etmesi istendi. Fakat kurnaz Prometheus hile yaptı ve kurbanın iyi parçasını insanlara verdi ve böylece Zeus'u aldatmış oldu. Bu olayın, insanlık hâli üzerinde çok ciddi sonucu olmuştur. İnsanlar ölümlülük mührüyle damgalanmışlardır. İnsanlar artık ölümlü olmayan tanrılarının aksine ölümlüdürler, fanidirler. O günden sonra Zeus insanlardan hem ateşi hem de buğdayı gizlemiştir (Vernant 1999, 63-64, 73-74). Kurban ettikleri hayvanın etini ateş olmadan pişiremeyecek olan insanlar için bu büyük bir felaketti. İnsanların yardımına yine Prometheus yetişmiş ve bir başka hile ile Zeus'un ateşinden bir parça çalarak onlara ulaşmıştır. Bunun üzerine: "Zeus ateşle birlikte insanlardan *bios*'u, yani yaşamı ve yaşam besini olan buğday ve arpayı saklamıştır. "Zeus artık ateş vermemektedir, tahıl da vermemektedir. Kronos zamanında, Mekone dünyasında ateş dişbudak ağaçlarının üstünde, insanların hizmetindeydi, tahıllar kendi başlarına bitiyorlardı, toprağı işlemek gerekmiyordu. Çalışmak yoktu, ekip biçmek yoktu. İnsan yiyeceğini elde etmek için çalışmak zorunda değildi. Yaşamasını sağlayan yiyecekleri elde etmek için ne çaba harcıyor, ne yoruluyor, ne de bitkin düşüyordu. İşte eskiden kendi başına çıkan şeyler Zeus'un isteği gereği artık zor, zahmetli hâle gelmiştir. Buğday saklanmıştır [...] zavallı insanlar da işte öylece, buğday, arpa tohumlarını toprağın bağına saklamak zorunda kalacaklardır. Toprağı sürüp tohumu ekmek, sonra da yeşermesini beklemek gerekecektir. Kısaca artık ırgatlık yapmak, ekmeği alın teriyle kazanmak gerekecektir; toprağı sürüp tohum atmak, terlemek gerekecektir. Öte yandan hasattan çıkan her şeyi yememek, sonraki yıl için tohum saklamak gerekecektir. Saklanan tahılı depolayabilmek için ırgatların evinde küpler olmalıdır. Kış bitip de ilkbahar geldiğinde, yeni hasata kadar insanların aç kalmamaları için ayrıca tahıl depolamak gerekecektir." (Vernant 2013, 63-64)

bu sefer hatayı işleyen insan değil, tek başına Prometheus'tur. Dolayısıyla çalışmak bu perspektiften insana yönelik bir kötülük ya da bir ceza olarak değil, ilahi bir gereklilik ya de beşeri hâlin zorunlu bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Son tahlilde insanın geçimini temin etmek için çalışması, tanrıların buyruğu, başka bir ifadeyle bir emr-i ilahidir. Çalışan insan bu eylemiyle tanrısal nizamı itaatini göstermiş olmaktadır (Detienne 1963, 34).

Zanaatkârların sahip olduğu statünün zaman içerisinde değiştiği görülmektedir. Bunlar M. Ö. 8. yüzyılda yarı ilahi figür statüsüne sahipken M. Ö. 5. yüzyılda aşağı statülü vatandaşlar hâline geldiler. Zanaatkârlar ve sanatla ilgili telakkilerdeki bu evrim, aristokrasinin gücünün büyük bir bölümünü kaybetmesi ve onlara bağımlı olan lüks üreticisi zanaatkârların ortadan kaybolmasına yol açmasıyla, kentin demokrasiye doğru evriminin bir parçasını oluşturdu. Zanaatkârın statüsü, yeni bir toplumda yeni bir işlev üstlendikçe değişti. Kent tarihinin ilk dönemlerinde yurttaşın eğitimi olarak kabul edilen tarımın kendisi, yavaş yavaş özgür insanlara yakışmayan bir uğraş hâline geldi. Bu anlayışa göre tarım, bir yurttaşın kölelerine emanet edebileceği bir uğraştı. Onun işi kendilerine göz kulak olması için tutulan bir kâhyaya emir vermekle sınırlıydı. Tarım ve zanaatkârlığa ilişkin telakkilerin evrimi ve bu işlerle uğraşanların statüsünün dönüşümü, eski ekonominin giderek daha yoğun köle ve köle emeği kullanımına doğru evrimiyle bağlantılıydı (Godelier ve Ignatieff 1980, 171).

Köleler, tarımda ve hayvancılıkta, madenlerde çalıştırılıyor, evlerde ya da saraylarda hizmetçi olarak kullanılıyordu. Birçok iş kolunda özellikle fiziki güç gerektiren ağır işlerde kölelerin çalıştırılması, bu alanlarda çalışmanın olumsuz bir faaliyet olduğu düşüncesine yol açmıştır. Köle, efendisinin mülkü olduğu için yaptığı işlerden hâsıl olan gelir ve menfaatler doğal olarak sahibinin hanesine kaydediliyordu.⁶ Dolayısıyla bir kölenin yaptığı işin kendisine, efendisine itaatini göstermiş olmanın dışında sağladığı herhangi bir şey yoktu. Bundan dolayı da onun çalışması, şahsına ve istikbaline matuf bir amaçtan yoksundu. Tahmin edileceği üzere kölenin en büyük hayali hürriyete kavuşmaktı. Doğuştan köle olanlar hariç diğerlerinin sonradan; savaşta esir düşme, kaçırılma, haraç ya da vergi ödemesi olarak, borca

⁶ Server Tanilli'nin tespitine göre ticaret ekonomisinin gelişmesi nedeniyle köle emeğinin sömürülmesi, Romalılarda en uç noktaya varmıştı. Bir Romalı yazar, köleyi "böğüren aletler"le "dilsiz aletler"den ayırarak "konuşan alet" şeklinde nitelendirmiştir. Köle sahipleri, ölüm, kaçma ya da sakatlanmasıyla bu aleti kaybedeceklerinden korktukları için yalnız çokça yararlanmayı değil, verdikleri parayı en kısa zamanda çıkaracak biçimde kullanmayı amaçlıyordu (Tanilli 1994, 463-464).

karşılık, işlenen suçta karşılık ceza olarak, çocukken terk edilme ya da satılma ve hatta kendi isteğiyle köle olma şeklinde (Patterson 1982, 105) özgürlüklerini kaybederek köle hâline geldikleri göz önünde bulundurulduğunda bu tecrübenin ağırlığı ve kaybedilen şeyin büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır.

B. Hıristiyanlık ve Çalışmanın Değişken Değeri

Roma İmparatorluğu topraklarında hızlı bir şekilde yayılan ve en nihayetinde bu devletin resmi ve yegâne dini hâline gelen Hıristiyanlık, Roma medeniyetinin önemli kurumlarından biri olan köleliği sosyal bir felaket olarak ilan edip derhal kaldırılmasını talep etmek yerine bu kurumu kabullenmiş hem Hıristiyan laikler hem de din adamları köle sahibi olabilmüşlerdir (Ingram 1895, 65).⁷

Orta Çağ döneminde çalışmanın anlamı ve değeri konusunda referans gösterilen *Kitab-ı Mukaddes* pasajı makalenin başında söz konusu edilen Yaratılış 3:17-18'dir. Hıristiyan din adamları bu pasajdan hareketle çalışmayı, lanetin ve asli günahın sonucu olarak yorumlamışlardır. Bidayette olumsuz bir anlam içermeyen çalışma kavramının değer kaybederek zıt bir anlama büründüğüne Hıristiyan kozmogonik mitinde değinilmektedir.

⁷ Orta Çağ Hıristiyanlığı, ilk günlerinden itibaren, din değiştirmeye direnen tüm putperestleri ve "kâfirleri", savaşta esir alındıklarında köleleştirilebilecek düşmanlar olarak tanımladı. Yahudiler gibi, Orta Çağ Hıristiyan ulusları da Hıristiyan kardeşlerinin köleleştirilmesine müsaade ettiler ve kölelerin Hıristiyanlığa girdikleri takdirde efendileri tarafından azat edilmeleri gerektiği gerçeğini reddettiler (Patterson 1982, 41). Kilise, köleliği kaldırmak yerine mevcut konjektüre ayak uydurmak ve hâkim sınıfların uygulamalarına meşruiyet zemini sağlayan teolojik argüman geliştirmekle meşgul olmuş ve kendisi de bu ortamdan faydalanmıştır (Le Goff 1980, 70). 1452'de Papa V. Nicholas, Portekiz kralının tüm Müslümanları, "kâfirleri" ve Hıristiyanlığın diğer düşmanlarını en yüksek teklifi verene satmasına izin verdi. 1488'de Papa VIII. Innocent ise Portekiz'in gönderdiği 100 Endülüslü Müslüman köle armağanını minnetle kabul etmiş ve onları kardinaleri arasında paylaşmıştır (Lucassen 2021, 249). On beşinci yüzyılda Avrupalılar, Hıristiyan ülkelerden erkeklerin köleleştirilmesi konusunda giderek daha fazla önyargılı hâle geldiler. Kilise, Hristiyan kardeşlerini kaçırarak veya zorla köleleştiren tebaasını kınadı ve cezalandırmakla tehdit etti. Ancak bu çekinceler, genellikle özgürlüğü hak etmedikleri düşünülen inanmayanları/"kâfirleri" kapsamadı. Avrupalılar "kâfirleri" ele geçirdiklerinde veya satın aldıklarında, kendilerini genel olarak "kâfirliğe" bir darbe indirdiklerine ve Hıristiyanlığa yeni ruhlar kazandıklarına inanıyorlardı. Avrupalılar Afrika ile ilk teması geçtiklerinde Kiliseye rehberlik eden temel varsayım buydu (Davis 1988, 100). Hıristiyanlığın köleliği dinî gerekçelerle doğal göstermesi ve meşrulaştırması hakkında önemli bilgiler aktaran David Brion Davis'e göre Kilise, kölelik uygulamasını kabul etmekle kalmamış, aynı zamanda mülklerini kontrol eden efendilerin güvenliğini sağlamak için her türlü çabayı göstermiştir. Böylece Kilise kanunları, kölelerin Kilise'ye mensup olarak ellerinden çıkmasına karşı mal sahiplerini koruyan medeni hukuku güçlendiren şu ilkeyi benimsemiştir: Azat edilmedikçe hiçbir köle ruhbanlığa atanamaz (Davis 1988, 89).

İnsana özgü bir fenomen olan çalışma kavramı da insanın günaha düşüyle birlikte bir değer düşüşü yaşamıştır. Çalışma kavramı da Hıristiyan teolojisinin ve Kristolojisinin temel akidesi olan asli günah doktrini perspektifinden tarih boyunca yoruma tabi tutulmuştur.

İnsanları dünya hayatında hazineler biriktirmek yerine Tanrı'nın gökteki hazinelerine yönelmeyi salık veren ve "Ne yiyip ne içeceğiz?" diye canınız için, ya da "Ne giyeceğiz?" diye bedeniniz için kaygılanmayın. Can yiyecekten, beden de yiyecekten daha önemli değil mi? Gökte uçan kuşlara bakın! Ne eker, ne biçer, ne de ambarlarda yiyecek biriktirirler. Göksel Babanız yine de onları doyurur" (Matta 6:25-26) diye öğütler veren İsa Mesih'in vaazlarını örnek göstererek Kartaca'daki bir takım rahip kendilerini dua, ibadet ve tefekküre adadıklarını ileri sürüyorlardı. Bunlar, vazifelerinin zihinsel huzuru ve manevi yenilenmeyi aramak için manastırlara gelenlerin dünyevi uğraşların kaygısıyla yıpranmış ruhlarını teselli etmekten ve onlara tavsiyede bulunmaktan ibaret olduğu gerekçesiyle her tür fiziksel çalışmaya karşı çıkıyorlardı. Pavlus'un "Çalışmak istemeyen, yemek de yemesin!" (2. Selanikliler 3:10) buyruğu hatırlatıldığında ise buradaki kastın manevi çalışma olduğunu savunuyorlar ve böyle bir faaliyette buldukları için de inananların kendilerini desteklemek için verdikleri bağışları kabul etme hakkına sahip olduklarını düşünüyorlardı.

Manastırlarda kargaşaya yol açan ve laiklerin/avamın zihinlerini karıştıran bu görüşler karşısında ilk dönem Kilise babalarından Hippo'lu Augustinus (354-420), *De opere monachorum* (Rahiplerin Çalışmasına Dair) adlı eserini kaleme almıştır. Bu risalenin asıl konusunu manastırlardaki rahiplerin fiziki çalışmaları meselesi oluşturmakla birlikte çalışmanın ahlaki boyutu, toplum hayatındaki değer ve önemi üzerine birtakım temel düşünceleri içermektedir (Arbesmann 1973, 245, 247).

Augustinus, kendi argümanını *Kitab-ı Mukaddes*'ten alarak insanın çalışmak zorunda oluşunun sadece günaha düşüşünün bir neticesi olmayıp Tanrısal iradeye dayandığını ve insanın çalışmasının yaratılışından mukadder olduğunu savunur. Tanrı'nın asli planına göre Cennet bahçesi insanın sadece zevküsefa içerisinde yaşayacağı bir yer olarak değil aynı zamanda bir çalışma alanı olarak hazırlanmıştır. Tanrı, Âdem'i "Aden bahçesine bakması, onu işlemesi" için koymuştur (Yaratılış 2:15) . Günaha düşüşüyle insanın mahiyeti dönüşüme uğramış ve buna paralel olarak çalışma/emek, bir lanet niteliğine bürünerek zor ve zahmetli bir görev hâline gelmiştir. Tanrı'nın emrine karşı gelerek isyankâr davranan insandaki atalet ve sürekli zevk hâlleri içerisinde olma arzusu ile geçimini alın teri dökerek,

yorularak, emek vererek kısaca çalışarak temin etme arasındaki paradoks, bir cezalandırılmışlık hâlidir. Son tahlilde çalışmak her ne kadar yararlı olsa da bizatihi bir cezalandırmadır. Cezasına razı olarak onu hakkıyla ifa eden insan çalışmasıyla ahlaki yönden ilerleyebilir. Çalışmak, insanı her tür kötülüğün kaynağı olan tembellikten ve boş dedikodudan korur (Arbesmann 1973, 251).

Çalışma, isyana dayalı asli günahın neticesi olan bir ceza ise bu durumdan kurtulmanın yolu, süreci tersine çevirerek gerçekleşebilir. Cezaya boyun eğerek, onu kabullenerek insan Tanrı'ya itaatini göstermiş olacak ve böylece de isyankârlığını telafi etmiş olacaktır. Çalışmayı bir ceza ve aynı zamanda bir af dileme türü ya da bir kefaret olarak telkin eden bu anlayış günümüze kadar özellikle Katolik Kilisesinde devam etmiştir (Laberthonnière 1903, 274). 1955'te Papa XII. Pius, komünistlerin 1 Mayıs'ına karşı bir kutlama olarak 1 Mayıs'ı "İşçi Aziz Yusuf Bayramı" ilan etti. Dominiken tarikatının 1907 yılında yayımladığı aylık bir dergide işçilerin piri ve İsa Mesih'in dünyevi babası olan Yusuf'a yönelik duada, çalışma-asli günahın kefareti ilişkisi net bir şekilde dile getirilmektedir. Şefaatine nail olabilmek için Hıristiyanlara Yusuf'a şu şekilde niyazda bulunmaları telkin edilmektedir: "Kendini çalışmaya adayan herkesin piri olan şanlı Aziz Yusuf, günahlarımın kefareti için tövbe ruhu içinde çalışma lütfunu bana temin edin..." (Au Saint Patriarche Joseph 1907).

Katolik Kilisesini modern dünyayla uyumlu hâle getirme amacıyla düzenlenen II. Vatikan konsilinde birçok konu yanında sosyo-ekonomik hayatla ilgili meseleler de ele alınmıştır. 1965 yılında Papa VI. Paul tarafından yayınlanan *Gaudium et Spes* başlıklı yasada çalışmasıyla insanın kendisinin ve ailesinin rızkını temin ettiğine, diğer insanlarla ortaklık kurduğuna ve onlara hizmet ettiğine işaret edildikten sonra çalışma sayesinde gerçek bir hayır işi yapabileceğine ve Tanrı'nın yarattıklarını kusursuz hâle getirme işine ortak olabileceğine dikkat çekilmektedir. Dahası, insanın emeğini Tanrı'ya sunmakla, Nasıra'da kendi elleriyle çalıştığı sırada emeğe büyük bir saygınlık kazandıran İsa Mesih'in kurtarıcı fiiline iştirak ettiği görüşü dile getirilmektedir (Abbott 1966, 275). Aynı papanın 1967 yılında yayımladığı *Populorum Progressio* genelgesinde çalışmayla ilgili görüşleri genişletilerek şu şekilde yinelenmektedir: "[...] çalışmayı, Tanrı takdir ve takdis etti. Yaratıcısının suretinde biçimlendirilen insan, yaratılış işini tamamlamak ve aldığı manevi damgayı yeryüzüne kazımak için O'nunla iş birliği yapmalıdır. İnsanı zekâ, duyarlılık ve hayal gücü ile donatan Tanrı, başladığı yaratma işini devam ettirmek ve kemale erdirmek için ona bir bakıma araçlar sunmuş oldu. İster sanatçı ister zanaatkâr ister işveren, isterse de işçi ya da çiftçi

olsun, her çalışan belli ölçüde bir yaratıcıdır.” (Pope Paul VI 1967, 18-19)

Çalışma konusunda Katolik Kilisesinin çağımızdaki görüşlerini bildiren belge, Papa II. Jean-Paul'ün 1981 yılında yayımlanan *Laborem Exercens* başlıklı hacimli genelgesidir. 20. asırda teknik, teknolojik ve toplumsal gelişmeler neticesinde yeni iş kolları ortaya çıkmış ve birçok alanda insanların yaptıkları işleri makinalar yapar hâle gelmiştir. Diğer taraftan kapitalist ekonomi düzenin benimsenmesi çalışma/iş kavramını ciddi bir dönüşüme uğratmıştır. Papa II. Jean-Paul'ün temel vurgularından biri, kapitalist düzenin geleneksel değerler skalasını altüst ettiği hususudur. Bu düzende işçiler/çalışanlar/emekçiler, diğer maddi üretim araçlarıyla aynı düzeyde değerlendirilmekte, ekonomik sürecin amacı kabul edilmek yerine onlar, kapitalist sistem tarafından maddi çıkar elde etmek gayesiyle kullanılmaktadır (Jean-Paul II 1981, 35-36). İnsanın araçsallaştırılmasının etik bir problem oluşturduğu şu veciz cümleyle özetlenmektedir: “Çalışma/iş insan için vardır; insan çalışma için değil” (Jean-Paul II 1981, 34). İnsanı diğer araçlar gibi bir alete dönüştüren kapitalist zihniyetin aynı şekilde çalışma kavramını da kendi telosu çerçevesinde belirlemesiyle meydana gelen eksen kaymasını düzeltme gayretinde olan Papa, çalışma kavramını Kristolojik yorumla rehabilite etmeye çalışmaktadır. Çalışmanın/işin teolojisi, İsa Mesih'in insanlığı üzerinden yapılmaktadır. Bu yoruma göre İsa da üvey babası Yusuf gibi marangozdu, bir zanaatkâr ve bir çalışandı. Tanrı olmasına rağmen o da dünyevi hayatının büyük bir bölümünü marangozluk atölyesinde çalışarak geçirdi (Jean-Paul II 1981, 33). Bu insanlık yönüyle de Tanrı insanlara çalışma hususunda örneklik etmiş oldu.

Belgenin son bölümünde Hıristiyanlığın temel doktrinlerinden biri olan asli günah meselesine ve İsa Mesih'in insanlığı bu günahtan kurtarmak için yürüttüğü misyonunun çile ile sonlandığına değinilmektedir. Çalışma maneviyatı açısından son derece önemli olan problemlerin cevabını “İsa'nın paskalya gizeminde” aramak gerektiği ifade edilmektedir. Zira “Paskalya gizeminde, Mesih'in çarmıhı, onun ölmeye kadar varan ve Havarinin [Pavlus'un], başlangıcından itibaren insanoğlunun yeryüzündeki tarihine ağırlığını koyan itaatsizliğin karşıtı olarak gördüğü itaati yer alır” (Jean-Paul II 1981, 102). Papa'ya göre İsa'nın insanlığı bu günahtan kurtarmak için acı çekmesi, zahmete ve meşakkate katlanması gibi zahmetli ve meşakkatli bir işle uğraşan insan da bu faaliyetiyle O'nun tamamlamak için geldiği selamet işine iştirak etmiş olur. Papa'nın ifadesiyle, “bu kurtuluş faaliyeti, ıstırap ve çarmıh üzerinde ölümle gerçekleşmiştir. Bizim için çarmıha gerilen Mesih ile birleşmiş vaziyette işin/çalışmanın zahmetine katlanmakla insan bir bakıma Tanrı'nın Oğlu'nun insanlığın kurtuluşu için sergilediği faaliyete iştirak etmiş

olur.” (Jean-Paul II 1981, 102-103)

Papa'nın çalışma kavramını Katolik perspektiften yeniden anlamlandırma çabası, Batı toplumlarının sekülerleşme yolunda ciddi bir mesafe kat ettikleri bir dönemde ortaya çıkmıştır. Batı'da toplum ve kültür katmanları üzerindeki dinî söylem ve sembollerin hâkimiyetinin sona ermesi sürecini ifade eden sekülerleşmeden en çok etkilenen kurum, hiç kuşkusuz Hıristiyanlık olmuştur. Din işleriyle devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması, Kiliselere ait toprakların kamusallaştırılması ya da eğitim alanından din adamlarına el çektilmesi gibi gelişmeler sonucunda bu sahalarda Hıristiyan kiliselerin kontrolü ya da nüfuzu sona ermiş ya da eskiye nazaran son derece azalmıştır. Sosyal-yapısal değişimlerin yanında sekülerleşme süreci, kültürel hayatın ve düşünce dünyasının tamamını etkilemiştir. Bu sürecin bazı tezahürleri, sanat ve edebiyat alanlarında, felsefe ve bilimde dinî perspektifin ortadan kaybolmasıdır. Toplum ve kültür sekülerleştiği gibi zihinler de sekülerleşmiştir. Modern Batı toplumu böylece dünyaya ve kendi yaşamlarına dinî referanslara hiçbir şekilde itibar etmeden bakan ve sayıları git gide artan bireyler üretmiştir (Berger 1967, 107-108).

Batı dünyasındaki bu radikal değişimlere rağmen Hıristiyanlığın ölü bir din hâline geldiğini veya modası geçmiş olduğunu ileri sürmek doğru bir yaklaşım değildir. Artık Hıristiyanlık, bugün Batı kültüründe bir zamanlar sahip olduğu merkezi güce sahip olmasa da birçok insan, Hıristiyan inancına olan kesin inancını korumaktadır. Hıristiyanlık, kişisel bir inanç ve bireysel pratiklerin konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Din artık insanların içinde yaşadığı ve etkileşimde bulunduğu ortak dünyayı oluşturan temel varsayımların çoğunu belirlememektedir. Bir değerler kaynağı olarak din hâlâ bireyler için güçlü bir çekiciliğe sahiptir, ancak bir bütün olarak toplum, belki de slogan atmak dışında, onu fazla tanımamakta veya kullanmamaktadır.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak din, bireylerin faaliyetlerini yapılandırmak ve hayatlarını anlamlandırmak bakımından bir değerler kaynağı olarak kullanılabilirliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Hıristiyan doktrinlerine inansınlar ya da inanmasınlar, bugün insanların çoğu zamanlarının çoğunu tamamen dünyevi faaliyetlerle geçiriyorlar. Din, işyerlerinde büyük ölçüde yoktur ve artık o, çocuk yetiştirme veya evlilik konularında en güçlü yol gösterici ilke değildir. Din, bazı gerekçeler ve meşruiyetler sağlayabilir, ancak modern bireyin karşı karşıya olduğu tüm değer ihtiyaçlarını karşılamak için artık yeterli değildir. Bu güç nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, bir değerler kaynağı olarak dinin gücü

önemli ölçüde azalmıştır. Sosyal ve kültürel kurumlar artık dine dayanmıyor, daha az insan ona bağlı kalıyor ve ona inanıyor, Din, insanların günlük yaşam aktivitelerinin daha küçük bir yüzdesine rehberlik ediyor. Kısacası din, Batı kültüründe baskın değer temeli olarak önemli ölçüde güç ve etkisini kaybetmiştir. İnsanlar eylemlerinin doğru, iyi ve arzu edilir olduğuna inanmak istediklerinde, din artık tükenmez, her zaman mevcut bir değer ve gerekçe kaynağı olmaktan çıkmıştır (Baumeister 1991, 83-84).

Yüzyıllar boyunca Batı düşüncesini şekillendiren Hıristiyanlığın çöküşünün önemli sonuçlarından biri de gelenek ve ahlakın değer kaynağından yoksun hâle gelmiş olmasıdır. İş/çalışma kavramının içeriğinin dinî referanslardan boşaltılması ahlaki bir boşluk doğurmuştur. Bir taraftan her alanda olduğu gibi iş/çalışma,/meslek konularında da dinî prensiplerin etkisi yok olmaya yüz tutarken ve çoğu kez de tamamen yok olurken diğer taraftan da anlam zemininden yoksun hâle gelen bu kavramları yeniden değerli kılmak için üretilen “iş ahlakı” adı altında pragmatik bir ahlak çeşidi üretilmeye başlanmıştır. II. Jean-Paul’un çalışmayla ilgili geniş bir mülahazaya yer vermesi bir tesadüf eseri olmaktan uzaktır. *Laborem Exercens* birçok alanda olduğu gibi iş/çalışma alanında da ortaya çıkan ahlaki krizin çalışma/iş kavramına yeni anlamlar yükleyerek aşılmasına yönelik bir teşebbüstür (bkz. Tremblay 1990, 9; Boussinesq 1991, 37). Hıristiyani söylemi geçerli kılmak isteyen Papa’nın gayretlerinin başarılı olduğunu söylemek pek de mümkün görünmemektedir. Zira söz konusu belgenin yayımlanmasından bu yana geçen tam kırk yıllık süre zarfına bakıldığında geleneksel Hıristiyani değerlerin daha da gerileyerek yerini tüketimciliğe, namıdiğer kapitalist değerlere bıraktığı görülür.

C. Modern Dünyada Üç çalışma Kategorisi

1980’li yıllardaki Amerikalıların hayat tarzlarını inceleyen Robert N. Bellah ve diğerlerinin üçlü iş/çalışma tasnifini (Bellah, ve diğerleri 1996) esas alan Roy F. Baumeister, modern dünyada geçerli olan bu üç kategoriyi, iş (job), kariyer ve çağrı (calling) şeklinde yeniden ele alarak ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Bu üç kategori, mesleğin anlamını ya da diğer bir ifadeyle “insan neden çalışmalıdır?” ya da “çalışmanın amacı nedir?” sorularına cevap sunmaktadır. Modern toplumlarda ev, araba, ev eşyası, giysi, yiyecek vs. gibi ihtiyaç duyulan şeylerin birçoğunu ve hatta bazen hiçbirini bireyin kendisi üretmediği için bunları elde edebilmek için paraya ihtiyaç duymaktadır. Para kazanmak için de doğal olarak çalışması gerekmektedir. Maaş ve paranın sağladığı şeyler karşılığında yapılan iş bu durumda bir araç konumunda olmaktadır. İşin anlam ve değeri, sağladığı

şeyler ya da diğer bir ifadeyle kazandırdığı para/maddi kazanç ölçüsündedir. Bu kategorideki işin bizatihi bir anlamı, değeri ve tatmin ediciliği yoktur. Emek bir mübadele aracından ibarettir. İş karşılığında kişi ekonomik bir değer olan para ve bunun karşılığında bazı maddi değeri olan nesnelere sahip olabilmektedir. Emek bir mübadele aracı hâline gelerek en nihayetinde maddi değerlere dönüşürken metalara sahip olma yolunda kendisi de metalaşmış olmaktadır.

Kariyer amacı ön planda olan meslek anlayışında ise başarmak, kazanmak ve statü elde etmek esastır. Kariyer yapan kişi açısından yapılan iş, ne kendisine tutkulu bir bağlılıktan dolayı yapılır, ne de bu işin meydana getirdiği ürün ve hizmetlere odaklanılır. Bu yaklaşımda iş/çalışma, ne başka hedeflere ulaşmak için bir araç olarak görülen “iş” yaklaşımına ne de ilahi lütfun tecellisi olarak kabul edilen çağrı anlayışına benzer. Bunun aksine, kariyer yaklaşımı, iş/meslek aracılığıyla benliğe yansıyan kazanımları vurgular. Kariyer yapan kişi için iş, benliği var etmenin, tanımlamanın, ifade etmenin, kanıtlamanın ve yüceltmenin bir aracıdır.

Kariyer kategorisinde yer alan meslek sahipleri kariyerlerini ilerletmek uğruna boş zaman, sosyal yaşam ve aile yükümlülükleri dâhil olmak üzere büyük fedakârlıklara katlanırlar. Ancak bu uzun saatler ve tutkulu bağlılığın diğer görünen işaretleri, işin kendisine duyulan sevginin, ürün veya hizmete bağlılığın bir yansıması değildir. Aksine, bu çabalar ve fedakârlıklar, başarılı olmak, etkili, yetenekli ve değerli olarak tanınmak ve başarılı kariyerlere damgasını vuran prestij ve statüyü elde etmek için sarf edilir. Bu yaklaşımdaki temel motivasyon kaynağı, rekabetçi bir dürtü niteliğindedir. Kariyer odaklı çalışan biri elbette işin doğasına kayıtsız değildir ve işin en azından belli ölçüde ilgi çekici veya hoş olmasını veya olumlu bir sosyal değere sahip olmasını tercih eder. Ancak bu avantajlar ikincil dereceden şeylerdir (Baumeister 1991, 122).

Baumeister’e göre kariyerin benlik aracılığıyla değer ve tatmin sağlamasını mümkün kılan şey, modern yaşam olmuştur. Modern kültür, benliği bir değer kaynağı ve tatminin gerçekleştiği konum hâline getirmiştir. Kariyer, bireysel benliği ilerletmek ve tanımlamak üzerine kuruludur. Kişisel çıkar arayışı, modern değerler tarafından tamahkârlık ve kendini beğenmişlikten adeta kutsal bir yükümlülüğe ve tatmin edici bir göreve dönüştürülmüştür. Bu bağlamda kariyer, yaşamı anlamlandıran bir kaynak olarak ortaya çıkar. Araştırmacılar bu tutumların zaten güçlü olduğu ve hâlâ yükselmeye devam ettiği sonucuna varmışlardır. 1950’lerde Amerikalılar çalışmayı maddi ödüller elde etmenin bir yolu olarak görürken,

şimdi birçok kişi çalışmayı benliği ifade etmek ve geliştirmek için mükemmel bir yer olarak görüyor. Daniel Yankelovich, çalışmanın son zamanlarda “Amerikan hayatındaki heyecanın merkezi” hâline geldiği sonucuna varıyor. Spesifik olarak, benlik bir değer kaynağı olarak kabul edildiğinde, kariyer kanalları yoluyla benliğin gelişmesi, oldukça arzu edilen, değerli bir faaliyet olarak gerekçelendirilir ve meşrulaştırılır. Kariyer, gerekçesini ve meşruiyetini benlikten alır. Kariyerini en üst düzeyde sürdürmekte başarısız olmak, neredeyse doğru değerlere karşı işlenen bir suç kabul edilir (Baumeister 1991, 122).

Üçüncü meslek kategorisi, modern toplumlarda git gide az aşına olunan bir meslek anlayışı hâline gelen çağrı (calling) kavramı ile ifade edilmektedir. Çağrı, kişinin belirli mesleğe çağrıldığını hissetmesi anlamına gelir. Bu hissini kaynağı, kişinin içinden gelebildiği gibi dışarıda yer alan bir kaynağa da dayanabilir. Orijinal kavram, dışarıdan gelen çağrılara, özellikle de Tanrı'dan gelen çağrılara atıfta bulunuyor. Avrupa dillerinde çağrı anlamında kullanılan *vocation* kelimesinin Latince kökeni olan *vocatio* terimiyle Kitab-Mukaddes'te Tanrı'nın bir kişiye, bir topluluğa, onları kendisine getirmek veya bir görev yüklemek için yaptığı çağrı ifade edilmektedir (Grand Larousse de la langue française 1989, 6422). Bu anlamda ruhbanlığı seçen birisi, Tanrı'nın kendisinden belli bir yerde veya belli bir şekilde dinî görev ifa etmesini istediğini hissedebilir. Başkaları ise özellikle kriz zamanlarında toplumları tarafından göreve çağrıldıklarına inanmışlardır. Örneğin, geçmiş savaşlarda erkekler, kendilerine ne iş ne de kariyer olarak çekici gelmese de, askerlik hizmeti için gönüllü olmayı kendi görevleri addettiler.

Çağrı olarak icra edilen meslek anlayışındaki en önemli özellik, mesleğin/işin büyük bir değer kaynağıyla doğrudan bağlantılı olmasıdır. Bu nedenle, çalışmanın diğer anlamlarından farklı olarak, çağrı, doğası gereği değer ihtiyacını karşılamının çok etkili bir yoludur. Bu kategorideki meslek, güçlü bir şekilde doğru, iyi ve gerekli olma duygusuyla donatılmıştır ve göğüs gerilen birçok risk, yapılan onca masraf, çekilen meşakkat ve gösterilen fedakârlıklar haklı çıkar. Tanrısal çağrı olarak telakki edilen meslek türüne örnek olarak misyonerlerin çalışmaları gösterilebilir. Misyonerler, Hıristiyanlığı diğer toplumlara yaymak için Tanrı tarafından çağrıldıklarını hissediler. Misyonerlik çağrısı, alıştığı pek çok konfor ve sosyal ilişkiden yoksunlaşan bireyin bilinen, medeni bir toplumda ve dostlar topluluğunda rahat, tanıdık yaşamdan vazgeçmesini, son derece belirsiz ve tehlikeli bir yolculuğa çıkmasını ve ardından şüpheli, hatta düşman yabancılar arasında uzun yıllar süren zorlu bir çalışma yapmasını gerektirir. Bir iş/meslek olarak

misyonerlik, nispeten çekici görünmemiş olmakla birlikte bir kariyer olarak nispeten zayıf beklentiler sunmuştur. Ancak insanlar, bu çağrıyla ilişkili güçlü değerler nedeniyle bütün dezavantajlarına göğüs germeye razı oluyorlar (Baumeister 1991, 125-126).

Katolik Kilisesi *vocatio*, yani çağrı olarak meslek anlayışını hayatlarını Kiliseye adayan papaz, keşiş, rahip ve rahibelere tahsis ederken, Martin Luther, asketik monastik hayat tarzına karşı çıkmıştır. Luther *vocatio* anlamında Almancaya aktardığı *beruf* kavramını “dünyevi bir faaliyet ya da meslek” şeklinde yeniden anlamlandırarak bütün Hıristiyanların dünyadaki belirli şekillerde kendisine hizmet etmek üzere Tanrı tarafından görevlendirildiğini savunmuştur. (Olgun 2019, 331). Luther'e göre ilahi bir çağrı olan meslek, Tanrı tarafından verilen görev olduğu için kişi onu kabul etmek mecburiyetindedir. Bu meslek tanımı olumsuz bir ahlaki sonuç doğurmuştur. Dinî işlerin dünyevi işlere tabi olması gerektiği anlayışı ortadan kalkmış ve aynı zamanda seküler otoriteye itaat ve her insanın kendisi için önceden takdir edilmiş yaşam koşullarına boyun eğmesi isteniyordu (Weber 2001, 44). Bu bakımdan vaftiz olmuş bütün Hıristiyanları birer din adamı gören Lutherci anlayış, dünyevi meşguliyet ve meslekleri Tanrı'nın vaadine bağlayarak dünyevi uğraşlara birer ibadet niteliği kazandırmıştır. Böylece dünyevi olarak görünen işler, gerçekte Tanrı'ya yönelik bir şükür ve onu hoşnut eden bir itaati ifade etmektedir (Olgun 2019, 333). Monastik hayatı teşvik eden Katoliklik açısından Dünyevi hayatı tercih eden ve dünyevi işlerle iştigal edenlerin yaptıkları şeyin bir değeri yoktu. Çalışmak, hakiki bir Hıristiyanın hayatını adayacağı bir faaliyet olmamalıydı. Hakiki mesleğin din adamlığında olduğu düşüncesini Reformasyon hareketi kökten değiştirdi. Reformcular nazarında dinî ve dünyevi, kutsal ve seküler iş diye bir ayrım yoktur. İnsanın yaptığı her iş, her meslek Tanrı'nın şanını yüceltme kapasitesine sahiptir. Yeter ki insan faaliyetinin nihai amacı, Tanrı'ya doğru bir istikamet taşımış olsun. İş/çalışma, Tanrı'nın insana bahsettiği lütuflar karşısında insanın O'na verdiği doğal bir karşılıktır. Bu sayede insan, Tanrı'ya minnettarlığını gösterir ve aynı zamanda O'nu tebci etmiş ve O'na hizmet etmiş olur. Çalışma, Tanrı'yı yücelten bir faaliyet, kamu yararına hizmet eden bir şeydir; insan yaratıcılığını ifade edebilen bir şeydir (McGrath 1995, 225).

Protestanların doktrinlerindeki kader anlayışı ve çağrı olarak meslek kavramı rasyonel ve sıkı çalışmaya ve bunun neticesinde de sermaye birikimine yol açmıştır. Max Weber'in “kapitalizmin ruhu” (Weber 2001, 155) diye adlandırdığı bu dinî zemin üzerinde modern kapitalizm gelişmiştir. Orta Çağ döneminde yürürlükte olan ve elde edilen servetin şaşalı bir şekilde

tüketildiği hayat tarzına tekabül eden “macera kapitalizmi”nin aksine modern kapitalizmin öncüsü olan bu yeni tür kapitalizm, sağlam bir ahlaki zemine dayanıyordu. Mal, mülk ve servetin biriktirilmesine izin verse de bunlara karşı zahidâne bir yaklaşımı öngörüyordu (McGrath 1995, 226).

Reformdan önce, Katolik Hıristiyanlığın hemen hemen her yerinde ve çağında, para veya mülkün artırılmasını amaçlayan herhangi bir faaliyet, ahlak tarafından onaylanmama riskiyle karşı karşıyaydı. Kilisenin gözünde zenginlik arayışı en iyi ihtimalle tarafsız, ancak daha yaygın olarak yedi ölümcül günahın biri olan alçakça bir tamahkârlık kabul edildi. İncil yazarlarının resmettikleri İsa'nın sevdiği kişiler fakirlerdi. Zira Tanrı, bu dünyada yoksul olanları imanda zenginleşmek ve kendisini sevenlere vaat ettiği egemenliğin mirasçıları olmak üzere seçmişti (Yakup 2:5). Tanrı'yı sevenlerin fakirlerden oluştuğu yönündeki imada insanın kalbinde iki şeyin sevgisinin aynı anda var olamayacağı anlaşılmaktadır. İnsan, dünya ve Tanrı'nın melekûtu arasında bir seçim yapmak durumundadır. Zenginler birincisini tercih ettikleri için onlar, İsa tarafından kınanmıştı. Bir gün O, kendisinden tavsiye isteğinde bulunan bir zengine o, şu öğüdü vermişti: “... Git neyin varsa sat, parasını yoksullara ver; böylece gökte hazinen olur. Sonra gel, benim ardınca yürü” (Markos 10:21). Başka bir seferinde ise kendisiyle miras malını bölüşmek istemeyen kardeşi konusunda yardım talep eden birine İsa Mesih, bir mesel anlatarak şöyle nasihatte bulundu:

Zengin bir adamın toprakları bol ürün vermiş. Adam kendi kendine, 'Ne yapmalıyım? Ürünlerimi koyacak yerim yok' diye düşünmüş. Sonra, 'Şöyle yapacağım' demiş. 'Ambarlarımı yıkıp daha büyüklerini yapacağım, bütün tahıllarımı ve mallarımı oraya yığacağım. Ve kendime, ey canım, yıllarca yetecek kadar birikmiş bol malın var. Rahatına bak, ye, iç, yaşamın tadını çıkar diyeceğim.' Ama Tanrı ona, 'Behey akılsız!' demiş. 'Bu gece canın senden istenecek. Hazırladığın bu şeyler kime kalacak?' Kendisi için servet biriktiren, ama Tanrı katında zengin olmayan kişinin sonu böyle olur. (Luka 10:16-21).

Mal-mülk biriktirerek kendini dünyada kaybeden insanı zenginlik, Tanrı'dan uzaklaştırdığı ve bazen de unutturduğu için Mesih, aslında maddiyatın insanı maneviyattan uzaklaştırdığına ve dolayısıyla da nihai kurtuluş önünde çok büyük bir engel teşkil ettiğine vurgu yapmış ve bu hususu şu ünlü ifadesiyle dile getirmiştir: “Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı egemenliğine girmesinden daha kolaydır” (Markos 10:25). İnsanın yeryüzündeki varoluş gayesinin dünya nimetlerine gark olmak olmadığını telkin eden İsa'nın bu öğretilerini esas alan Katolik teolojisinde,

fakirler her zaman Tanrı'nın kalbine yakındır, zenginler ise şüphe altında yaşar. Ancak Calvin'in teolojik müritleri arasında bu ahlaki çerçeve çok dikkate değer bir yeniden yapılanmaya maruz kaldı. Zenginlik arayışı tamamen yeni bir ahlaki statü kazandı: Bir zamanlar kusur olan şey şimdi bir erdem hâline geldi (Pals 2015, 156).

Protestan ve özellikle de Kalvinci kader anlayışına göre Tanrı, ezelde bazı insanların kurtuluşa ereceğini diğerlerinin ise ebedi cezaya duçar olacaklarını takdir etmiştir. İnsan bu konuda hiçbir müdahale imkânına sahip değildir. Dua ve ibadet etmesi ya da güzel amellerde bulunması, iyi işler yapması bu ilahi kararı hiçbir surette değiştiremez. Bu inanış doğal olarak karamsarlığa yol açmış ve ister istemez insanda önceden belirlenmiş kaderi hakkında ipucu elde edip edemeyeceği konusunda merak uyandırmıştır. Bunun üzerine mesleki başarının tanrısal lütfun bir işareti, seçilmişliğin bir belirtisi olduğu yönünde bir kanaat oluşmuştur. Dünyevi başarıyı kutsallaştırıp meslekte sıkı çalışmanın dinî bir vecibe olduğunu telkin eden bu düşünce sıkı çalışmayı ahlaki bir vazife, para kazanmak dâhil dünyevi başarıyı da Tanrı'nın lütfunun bir işareti hâline getiren bir ahlak anlayışı üretmiştir. Bu yeni ahlak anlayışı, toplumsal iyiliği önceleyen ve zenginlik peşinde koşmayı her tür kötülüğün kaynağı olarak gören geleneksel sosyal değerlerin yerini almıştır (Kitch 1974, 146).

Protestan meslek anlayışına dair inanışlar inananların psikolojisi üzerinde büyük tesir bırakmıştır. Çalışma/meslek ile kurtuluşa ulaşma arasında nedensel ilişki olmamasına rağmen, psikolojik olarak kişinin kurtuluşa doğru giden yol üzerinde olduğuna kendini inandırması konusunda büyük bir gücü vardı. Bununla birlikte, pratikte insan, Tanrı'nın seçilmiş kulları arasında olup olmadığını asla bilemezdi. Bunların kaderlerinde cehennemde sonsuza dek kalacakları değil, kurtuluşa ereceklerinin yazılmış olmasına inanmak istedikleri de kesindi. Meslekteki başarı, kişiyi seçilmişlerden biri olduğu hususunda ikna etmeyi kolaylaştırdı. Sonuç olarak, Püritenler ve benzer şekilde eğilimli Protestanlar, işte/meslekte başarıya ulaşmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya motive oldular. Başarısızlık, kendileri hakkındaki en önemli inançlarını tehdit ederdi. Çalışma prensibi şöyle görünüyordu: “Şüphe duyduğunuzda, çok çalışın. Ve bunlar her zaman şüphe içindeydiler” (Baumeister 1991, 373).

Meslekteki başarı ile benliğin içsel değeri arasındaki ilişkinin uzun süre devam ettiği tespit edilmiştir. İş ahlakında varlığını sürdüren bu ilişki kariyeri ön planda tutan modern meslek anlayışında hâlâ görülebilir. Kişinin meslekteki başarısının onun içsel değerini gösterdiği varsayılır. Meslekteki

başarısızlık, dışarıdan sebeplere dayalı olsa bile, yoğun kişisel yetersizlik duygularını beraberinde getirir.

Böylece, iş/meslek ve özellikle işteki başarı, güçlü bir şekilde içsel erdemle bağlantılı hâle geldi. Özdisiplin, azim ve işte başarı için gerekli diğer özellikler manevi önem kazandı. İyi bir Hıristiyan olma ve cenneti elde etme mücadelesi, başarılı bir işçi olma girişimiyle bağlantılı hâle geldi, çünkü her ikisi de kişinin tembel, zayıf, istekli, zevk arayan tarafını erdemli irade çabalarıyla fethetmeyi içeriyordu. Böylece ahlak, işte başarıyı sağlayan özelliklerle önemli bir ilişki elde etmiş oldu (Baumeister 1991, 130).

Sanayi devriminden sonra sermayedarlar, Protestanlığın inşa ettiği iş ahlakını modern iktisadi düzeni oluşturmak için kullanmışlardır. Zamanla dinî arka plan yok olmuş ve iş ahlakı pragmatik boyuta indirgenmiştir. Elit tabakaların ahlak anlayışı da değişmiştir. Zenginleşmek bir meslek sonucunda değil beceri ve aklın ifadesi olarak görülüyor ve rasyonel bir hayat tarzı benimsemekle elde ediliyordu. Sosyal tabakalaşma, saygınlık ve itibarın temel kıstaslarından biri olan zenginlik, iktidar sahibi olmayı mümkün kılıyordu. Ancak eşitsizliği haklı göstermek için işçilere Protestan iş ahlakının ilkelerine uymaları gerektiği yönündeki telkinler verilmeye devam etmiştir: sıkı çalışmak, sürekli çaba sarf etmek ve içinde bulunduğu duruma sabretmek vb. Bu pragmatik iş anlayışı, Protestan dünyanın dışına taşarak bütün modern sanayi toplumları etkisi altına almıştır (Otis 1990).

Protestanlık yeni bir devlet olarak kurulduğu dönemlerde Amerika'ya büyük bir hizmette bulunmuş, çalışma ve yatırımı meşrulaştırarak sanayileşmenin temellerini atmış olsa da, endüstriyel sistem sonunda bu etikle ilişkisini suistimal etti ve ardından bağlantısını kaybetti. Manevi bir çağrı olarak çalışma kavramı, mekanize seri üretim tarzı çalışmayla uyumsuz hâle geldi. Çalışmanın amacı ekonomik kazanç üzerine kuruluydu ve bu bile birçok insanın erişemeyeceği bir şeydi. Sanayileşme sonunda çalışmanın bireye başarı getireceğine dair kesinlik yavaş yavaş kayboldu. On dokuzuncu yüzyıldaki fabrika işçileri, hiçbir sıkı çalışmanın kendilerini zenginliğe götüremeyeceğini veya kişisel durumlarını iyileştiremeyeceğini anladılar. Bu bilinçlenme sonucunda işe karşı artan olumsuz duygular ve bu tür anlamsız faaliyetler karşılığında giderek daha fazla ekonomik karşılık talepleri ortaya çıktı.

Artık Tanrı'ya hamd gayesiyle çalışılmadığı için çalışma/iş/meslek daha faydacı bir anlam kazandı. İronik olarak, sanayileşmenin temeli olan şey sonunda onun tarafından aşındırıldı. Amerikan endüstrisi o noktadan sonra iş etiği üzerinde değil, ona rağmen ilerledi. Protestan ahlakı insanlara çok

çalışmayı, para biriktirmeyi ve mükâfatlarını gelecekte ya da ahirette almayı öğretmişti. Ancak bu mesaj saptırılarak bir tüketim etiğine dönüştürüldü: “Mümkün olduğunca az çalışın, değeri düştüğü için paranızı harcayın ve ödüllerinizi şimdi talep edin” (Pascarella 1984, 31).

D. Seküler bir Ahlak Biçimi Olarak İş Ahlakı/Çalışma Etiği

Sanayi devrimiyle birlikte fabrikalarda çok sayıda işçi istihdam edilmişti. Sürekli daha fazla üretmek için bunların daha uzun ve daha çok çalışması gerekiyordu. Yukarıda belirtildiği gibi bu hayat tarzına insanların kişisel tecrübeleri sonucunda işçi statüsünde çalışmalarının kendilerini hiçbir zaman istedikleri refah düzeyine ulaştıramayacağını anlamaları ve bunun akabinde yaptıkları işin anlamsız ya da diğer bir ifadeyle değerden yoksun olduğu fikrinin oluşması Batı toplumlarında Hristiyan etkisinin azalmasıyla paralellik arz eder. Hristiyanlığın toplum üzerindeki nüfuzunun peyderpey yok oluşu toplumsal değerleri ve ahlaki ayakta tutan temel kaynağın yok olması anlamına geliyordu. Bu bağlamda çalışma/meslek de meşruiyet ve değer kaynağını kaybetmiş oluyor, iş etiği/çalışmanın ahlaki çekiciliği de ortadan kalkıyordu. Ancak toplum, işe karşı yaygın bir hoşnutsuzluk durumuna geri dönmeyi göze alamazdı (Baumeister 1991, 376).

Hristiyanlığın toplum ve birey üzerindeki etkisinin azalması ya da yok olması, çalışma/meslek kavramını ona yüksek değer veren harici bir temelden yoksun bıraktı. Ancak, toplumun insanları çalışmaya motive etmesi gerekiyordu ve bu nedenle, çalışmanın yüksek ahlaki değeri hakkındaki görüşlere ihtiyaç duyuluyordu. İş/meslek git gide sekülerleşiyordu. Bu nedenle Batı kültürü, çalışmanın ahlaki değerini Hristiyan değer temelinden kopardı. Bu şekilde, Hristiyan etkisi görünmez hâle gelse bile iş, kendi başına olumlu bir iyilik olarak kabul edilmeye devam edebilirdi (Baumeister 1991, 133).

Çalışmanın etik bir kategori ve gerekli/iyi bir faaliyet olarak algılanmaya devam etmesini sağlamak üzere kurulan çalışma etiği Hristiyan bir arka plandan ortaya çıktı, Fakat bu yeni etik, dinî bağlamından zamanla sıyrıldı. Kültür, modern, laik bir topluma doğru ilerliyordu ve insanların bizatihi bir iyilik olduğu için işe/çalışmaya yüksek bir değer atfetmeye ikna edilmeleri en etkili şekilde gerçekleşecekti. Çalışma etiği, dinî motivasyonların başarısız olduğu bir dönemde insanları çok çalışmaya yönlendirmek için ahlaki argümanlar düzenleme girişimi olarak anlaşılabilir. Erdem ve doyuma ulaşmak için kişinin hayatını nasıl yaşayacağına dair sorulara yeni, dünyevi cevaplar sağlama girişimi olarak da anlaşılabilir

(Baumeister 1991, 131-132). Bu yeni iş ahlakı, çalışmayı bizatihi bir iyilik kaynağı, karakteri güçlendiren ve tatmine götüren ve içsel erdemi kanıtlayan bir faaliyet olarak yeniden tanımlayarak toplumun mevcut ihtiyaçlarına çok uygun, olumlu, yararlı bir değer sundu. Çalışma etiği, tam olarak zamana uygun olduğu ve daha geleneksel Hıristiyan çerçevesine uyduğu için bireylere hitap etti.

Modern seküler toplumlarda mesleki başarıyı kişinin üstün/başarılı oluşunun bir göstergesi olarak gören Protestan ahlak anlayışın yerini alan iş ahlakı da başarı kavramını esas aldı. Fakat bu seküler ahlak türündeki başarı sadece ve sadece bu dünyayla sınırlıydı. Kişinin iş hayatındaki başarısı onun Tanrı'nın seçkin kulları arasında yer almayı hak ettiğini göstermiyordu. Zira başarı artık dinî bir değer kaynağı olmaktan çıkmış bunun yerini de benlik kavramı almıştı. Uhrevi kurtuluşu temel gaye edinen ve yüzyıllar boyunca Batı toplumlarındaki ahlaki tutumun kaynağı ve teminatı olan Hıristiyanlığın gerilemesiyle birlikte benlik, kişinin değerler sisteminin merkezine yerleşmiştir. Mesleki başarı, benliği yüceltmenin en önemli vasıtası hâline gelmiş ve Baumeister'in deyimiyle "benliğe karşı görev, bir çağrıyı takip etme yükümlülüğünün kaynağı olarak Tanrı'ya karşı görevin yerini almış gibi görünüyor" (Baumeister 1991, 142).⁸

Böylece post-Hıristiyan bir ahlak anlayışı olarak meslek/iş kavramlarının anlamdan yoksunlaşmasını önlemeye yönelik ortaya çıkan iş

⁸ Hıristiyanlık bir taraftan Batı toplumları üzerindeki nüfuzunu kaybederken diğer taraftan da geçmişte olduğu gibi bugün de hâkim paradigmalara kendini adapte etmeye çalışmaktadır. Örneğin günümüz dünyasında çoğu Amerikalı Tanrı'ya inanmaya ve kiliselere katılmaya devam etmektedir. Bu nedenle din, bunların yaşamında önemli bir güç ve ahlaki otorite kaynağı olmaya devam etmektedir. Ancak Baumeister'in belirttiği gibi günümüzün en etkili kiliseleri, kendilerine karşı tutumlarını değiştirmiş görünüyor. Günah, lanet, zayıflık ve cehennem ateşi üzerindeki geleneksel vurgu büyük ölçüde ortadan kalktı. Bunun yerine kiliseler, benlik değerine imada bulunarak inananları cezbetmeye çalışır. Kiliseler kişisel gelişim programları sunar ve vaazlar, metafizik renge boyanmış bir tür özsaygı terapisinden biraz daha fazlası gibi görünen modern bir maneviyat anlayışı telkin eder. Hıristiyanlıkta "komşu" şeklinde temsil edilen ötekine karşı kişinin kendi nefesine gösterdiği kadar sevgi duyması beklenirdi. *Kitab-ı Mukaddes*'te defalarca "komşunu kendin gibi seveceksin" emri tekrar edilmektedir (Levililer 19:18, Matta 19:19, Matta 22: 37-39, Markos 12: 30-31, Luke 10:27, Romalılar 13: 9, Galatyalılar 5:14, Yakup 2: 8). Bundan dolayı kişinin diğer insanları dikkate almadan sırf kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi günah kabul edilmekteydi. Modern dönemde bu anlayış da değişmiştir. Amerikan toplumunda Şeytan ve kötülük mefhumlarının kayboluşunu incelediği eserinde Andrew Delbanco, kişisel menfaat peşinde koşmanın, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, artık bir kötülük kabul edilmeyeceğini ve şeytanla eşit tutulamayacağını, çünkü modern Amerika'da herkesin kişisel çıkar peşinde koşmasına izin verildiğini ve hatta böyle davranılmasını beklendiğini dile getirir (Delbanco 1995, 73, 97).

ahlakı da başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın nedenini psikolojik perspektiften izah eden Baumeister, bireyin kişiliğini geliştirmek ve kendini ifade etmek gibi içsel faydalar yanında para ve statü gibi dış faydalar sağlayacak şekilde çalışmanın ideal görüldüğüne dikkat çekmektedir. Prensip olarak, iç ve dış ödüller uyumlu görünmektedir. Ancak pratikte bu ikisi birlikte yürümez. Sosyal psikoloji, insanların genellikle hem içsel hem de dışsal motivasyonları sürdüremediklerini göstermiştir. Yani, insanlar para ve statü gibi dışsal ödüllerle motive oldukları bir işi onun sağladığı içsel zevk ve tatmin için yapmaya devam etmeyeceklerdir. Bu nedenle, çalışma etiğinin çeşitli versiyonları psikolojik olarak uyumsuzdu. Birinin çalışmasında hem içsel hem de dışsal motivasyonlara sahip olmak, teoride ideal görünüyordu ve iş etiği, çalışmayı hem kişisel tatmin hem de finansal başarıya giden en iyi yol olarak sunuyordu. Ama insanlar öyle yaratılmamıştır. Kişisel tatmin veya para için çalışabilirler, ancak çok azı ikisini de etkili bir şekilde yapabilir (Baumeister 1991, 379).

Benliğin yeni ahlaki değerinin, geleneksel tutumlardan radikal bir şekilde ayrıldığını iyi kavramak gerekir. Tarih boyunca ahlak ve kişisel çıkar birbirine zıt şeyler olarak kabul edilmiştir. Nitekim ahlakın en önemli işlevlerinden biri, insanların bencilce hareket etmelerine karşı çıkmak ve onları engellemek olmuştur. Gurur, açgözlülük ve diğer günahlar, esasen, başkalarına rağmen kişinin kendi çıkarlarının/nefsani arzularının peşinden gitmesini içeriyordu. *Oxford English Dictionary*'nin 1680 baskısında, *benlik* (self), bugün kullanıldığı anlamıyla *bencilik* (selfish) şeklinde tanımlanmıştır: “Benlik (self), dünyadaki en büyük Deccal ve Tanrı-Karşıtıdır”. Bu tanım, dönemin bakış açısını yansıtmaktadır. Buradaki benlik tanımında kişinin kendisini merkeze almasının onu Tanrı'dan uzaklaştırdığı iması yer almaktadır (Rosenthal 2005, 14). Benliği/nefsi kötülük kaynağı olarak gören ve onunla mücadele yöntemleri geliştiren dinî düşüncenin aksine modern düşünce artık benlik ve ahlakı aynı kefeye koyuyor. Ahlakî görev ve yükümlülüklerin tümü, benliği kısıtlamayı veya ona karşı gelmeyi içermez, bazen de benliği geliştirmeyi gerektirir (Baumeister 1997, 201).

Benlik, insanlık tarihinde ilk kez ahlakî otoritenin kaynağı hâline gelmiştir. Asırlar boyunca ahlakî söyleme şeklini veren din ve geleneğin tahttan indirilmesiyle ne idiği belirsiz, muğlak ve müphem bir kavram olan benlik üzerine bir ahlak sistemi kurulabilir mi? Modern dünyada yaşanan sıkıntıların ve bunalımların birçoğunun kaynağında yer alan bu problemi, Bellah ve diğerleri şu şekilde sorunsallaştırmışlardır: Benlik, kendi değerlerini seçme yeteneğiyle tanımlanıyorsa, bu seçimler hangi temellere dayanmaktadır? Bazılarına göre bir değeri veya hareket tarzını diğerine

tercih etmeye yarayacak hiçbir nesnel kriter yoktur. Kişinin kendine özgü tercihleri kendi gerekçeleridir. Çünkü bunlar gerçek benliği tanımlarlar. Şayet benlikler tercihleriyle tanımlanıyorsa ve bu tercihler de itibariyes/keyfiyse, o zaman her bir benlik kendi ahlaki evrenini oluşturur ve nihayetinde kendi içinde neyin iyi olduğuna dair çelişkili iddiaları uzlaştırmanın bir yolu olamaz. Yapabileceğimiz tek şey, sonuç zincirlerine atıfta bulunmak ve kendi “değer sistemlerimiz” ışığında eylemlerimizin yararlı veya tutarlı olup olmadığını sormaktır. Başkalarıyla ilişkilerde başvurabileceğimiz tek şey, aynı şekilde aydınlanmış kişisel çıkarları veya sezgisel sempatileridir. Benliğin “değer kaynağı” ya da “otorite” hâline getirildiği bir dünyada ahlaki kaos ve daha önce hiç görülmemiş bir problem olan kimlik krizleri elbette kaçınılmazdır: “Doğru ve yanlış, iyi veya kötü gibi nesnelleştirilebilecek herhangi bir kriterin yokluğunda, benlik ve onun hissiyatı tek ahlaki rehberimiz olur. Sürekli olarak ilerleme halinde olan, ancak sabit bir ahlaki sonu olmayan bu benlik nasıl bir dünyada yaşar?” (Bellah, ve diğerleri 1996, 76).⁹

E. Ahilik ve Mesleğin İbadete Dönüşümü

Abbasiler döneminde kurumsallaştırılan fütüvvet, Anadolu’da 13. asırdan itibaren yerli ve millî unsurlarla yeniden şekillenerek Ahilik kurumunu meydana getirmiştir. Fütüvvet, dünya ve ahirette halkı, nefesine tercih etmek, cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikâyet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip

⁹ Benliğin büyük bir değer kaynağı konumuna getirilmesinin neden olduğu psikolojik ve toplumsal problemleri sıralayan Baumeister, bu durumun daha karmaşık ve sıkıntılı bir sonucunun ölüm düşüncesini derinden etkilemesi olduğuna dikkat çekmektedir. 20. yüzyıl, Batı’da ölüm kavramı, günlük hayattan bertaraf edilmek istenecek kadar tehdit edici ve korkutucu hâle geldiği bir dönemdir. Bu gelişme neticesinde ölüm bir sır gibi gizli tutulur ve ölmekte olan insanlara ölebileceklerini söylemek bile aile üyelerince nahoş görülür. Görünüşe göre ölüm tehdidi modern dünyada geçmişte olduğundan daha üzücü ve kahredici hâle geldi. Bunu açıklayan nedenlerden birisi, ölümün artık kişinin hayatının anlamı açısından daha önce hiç olmadığı şekilde bir tehdit oluşturduğudur. Benlik kişinin temel değer kaynağı olduğu ölçüde kişinin yaşam boyunca tüm eylemlerinin değeri ölüm tarafından geçersiz kılınır. Örneğin, bir kişinin yaşamı boyunca yaptığı iş Tanrı’ya hizmet etmekse, bu durumda değeri kişi öldükten sonra korunur, çünkü Tanrı’ya hizmet etme ameliyesi devam eder ve başkaları tarafından yürütülür. Ancak kişinin işi kendine hizmet etmeye adanmışsa, o zaman benliğin varlığı sona erdiğinde, tüm bu eylemler önemsiz hâle gelir. Kişi öldükten sonra kimse onun özgeçmişini okumaz. Başka bir deyişle, benlik, rakiplerinden (din, aile, gelenek vb.) çok daha geçici ve dolayısıyla kırılabilir bir değer kaynağıdır. Benlik bir değer kaynağı hâline getirildiğinde, ölüm yaşamın sonu olmakla kalmaz. Ölüm, hayatın yok olmasıyla birlikte hayatın anlamının yok olması anlamına da gelir. Kısacası benlik üzerinde inşa edilen hayatın anlamını ölüm yok ettiği için hayat anlamsız hâle gelir, ölüm bir dehşete dönüşür ve ölümü akla getirmek bile bir kâbus olur (Baumeister 1997, 213-214).

olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Fütüvvetle meydana getirilmek istenen insan tipi, herhangi bir karşılık beklemezsizin başkalarına yardım ve iyilik eden, başkalarını kendisine tercih edip onların çıkarını kendi çıkarından üstün tutan, toplumun ve bireylerin mutluluğu ve kurtuluşu için kendini feda eden bir insandır (Köksal 2008, 65).

Ahiliğin esasları, ahlaki ve ticari kaideleri, merasimleri, âdet ve öğütleri *fütüvvetname* adı verilen nizamnamelerde yazılmıştır. Teşkilata girecek olan kişi bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlaki emirlere uymak zorundadır (Kazıcı 1988, 541). Kur'an ve Sünnete dayanarak güzel ahlak ve ideal insan modelini sergileyen fütüvvetnameler sadece mesleğe yeni giren cıracık ya da kalfa gibi gençlerin değil, toplum üyelerinin topyekûn benimsemeleri gereken ahlaki ilkeleri ihtiva etmektedir. Fütüvvet, Cebrail vasıtasıyla "Âdem'den Hâtem'e" kadar yüz yirmi dört bin peygambere gelmiş, Hz. Muhammed'de kemale ermiştir. O'ndan da Türk-İslam edebiyatında *Dört Dost* anlamına gelen *Çâr-yâr* (Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) vasıtasıyla günümüze intikal etmiştir. (Torun 1998, 61) İlk fütüvvetnameyi Sülemini (ö. 1021) Arapça olarak kaleme almıştır. *Kitabü'l-Fütüvve* adlı bu eserde fütüvvet ahlakının temel erdemlerinin arketipleri ortaya koyulmaktadır. Buna göre "Fütüvvet, Âdem gibi özür dilemek, Nuh gibi iyi olmak, İsmail gibi dürüst olmak, Musa gibi ihlaslı olmak, Eyyub gibi sabırlı olmak, Davud gibi cömert olmak, Muhammed gibi merhametli olmak, Ebubekir gibi hamiyetli olmak, Ömer gibi adaletli olmak, Osman gibi hayâli olmak, Ali gibi bilgili olmaktır" (Uludağ 1996, 260).

Her bir erdemın İslam'ın peygamber kabul ettiği ulu bir şahsiyetle ya da aşere-i mübeşşereden yani cennetle müjdelenen bir sahabe ile ilişkilendirilmesi, fütüvvetin "peygamberlerden kalma bir ahlak yoludur" (Ateş 1977, 4) ve "güzel ahlak (mekârim-i ahlak), cennet ehlinin ahlakıdır" (Es-Sülemini 1977, 26) inancını yansıtmaktadır. Allah'tan aldıklarını insanlara tebliğ eden ve onlara nihai kurtuluşa giden yolda rehberlik eden peygamberler, erdem örnekleri oldukları gibi bunlar aynı zamanda Ahilikte mesleklerin kurucuları, ya da geleneksel tabirle pirlere dir. Hz. Âdem, çiftçi; Hz. Şit, hallaç; Hz. İdris, terzi ve yazıcı; Hz. Nuh, marangoz; Hz. Hud, tüccar; Hz. Salih, deveci; Hz. İbrahim, sütçü ve dülger; Hz. İsmail, avcı; Hz. İshak, çoban; Hz. Yusuf, saatçi; Hz. Musa, çoban; Hz. Zülkifl, ekmekçi; Hz. Lût, tarihçi; Hz. Uzeyr, bağcı; Hz. İlyas, çulha; Hz. Davud, zırhçı; Hz. Lokman, hekim; Hz. Yunus, balıkçı; Hz. İsa, seyyah; Hz. Muhammed ise tüccar mesleğini icra etmiştir (Çağatay 1997). Bu mesleklerden herhangi birini tercih etmek böylece o mesleği icra eden pirin yoluna girmek anlamına geliyordu. Meslek, peygamberin yolundan gitmeyi, arketipi tekrar etmeyi, son tahlilde onun gibi

olmayı içermektedir.¹⁰ Ahilikteki bu meslek anlayışında terbiyenin amacının bir gence belli bir mesleki alanda teknik bilgi ve beceri kazandırmaktan ibaret olmadığı aşikârdır. İş/çalışma ile ahlakın iç içe oluşu, modern dünyada iş alanını diğer hayat pratiklerinden ayırarak bu alanda geçerli olan ilke ve kuralları iş etiği/çalışma ahlakı şeklinde tanımlayan bir anlayışın ortaya çıkması, iş ve mesleğin dinden bağımsız kategoriler oluşturduğu yönünde bir düşünceyi doğurmuştur. Oysa Kur'an-ı Kerim, insanın çalışma adına gerçekleştirdiği ameller için uhrevi veya dünyevi ayırımına gitmez. Dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan iş ve davranışların hepsi için *amel* ifadesi kullanılır (Azizova 2018, 156). Bundan dolayı İslami düşüncede dinî eylemler-dünyevi eylemler şeklinde bir ayırmadan söz etmek mümkün değildir. Seyyid Hüseyin Nasr'ın ifadesiyle "Müslümanın Allah korkusu ve O'na karşı duyduğu sorumluluk nasıl ibadet ise genel anlamıyla çalışma da bir ibadettir" (Nasr 2009, 144).

Modern dünyadaki zihniyet dönüşümü meslek tasavvuruna da etki etmiştir. Nitekim meslek kelimesinin etimolojik çözümlemesi bu kavramın geleneksel anlamının makalenin en başında zikredilen *Türkçe Sözlük*'teki anlamdan çok daha farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Arapça s-l-k kökünden türeyen *sülûk* kelimesi, bir yolu izleme, yol alma, seyahat etme anlamlarına gelmektedir. *Meslek* ise kişinin üzerinde yürüdüğü *yoldur* (Lane 1872, 1412). Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, *sülûk* kelimesinin üç anlamına işaret etmektedir: 1) Bir yola girme, bir yol tutma, 2) hususi bir sınıfa, bir gruba katılma ve 3) bir tarıkata intisap etme (Devellioğlu 1986, 1162). Üçüncü anlamdaki *sülûk* terimi, "tarık-i tasavvufa intisap etme, tarikat ehlinden olmayı ve nefsi yenmekle meşgul olmayı ifade etmektedir (Sâmî 1317, 733). *Sülûk* kelimesi, ilk dönem tasavvuf klasiklerinde dinî hayatla ilgili bütün fiilleri kapsayan geniş bir kullanıma sahipken 12. asırda tarikatların ortaya çıkmasından sonra daha çok "Hakk'a ulaşma yolunda belli tasavvufî âdâb ve erkânın uygulanması" (Uludağ 2010, 127) anlamını kazanmıştır.

Tasavvufî eğitimde, bir şeyhe intisap etmeden irşadın mümkün

¹⁰ Yunanca *arkhe* (=başlangıç, ilk) ve *tupos* (=şekil, kalıp, model) terimlerinden mürekkep olan *arketip* terimi, başlangıçta özgün/orijinal model, prototip veya ilk model anlamlarını ifade eder. Geleneksel toplumlarda, gündelik hayatta icra edilen önemli fiillerin tanrılar ya da kahramanlar tarafından bidayette ortaya konulduğuna inanıldığı için insanlar bu örnek fiilleri sonsuz biçimde tekrar etmektedirler. Mircea Eliade, modern insanla arkaik insan arasındaki en anlamlı farklılığın bu noktada bulunduğunu düşünür. Arkaik insan ya da daha geniş anlamda *homo religiosus* için herhangi bir nesne, bir *prototipe* iştirak ettiği ölçüde, bir fiil de başlangıçtaki (örneğin yaratılış gibi) bir fiili tekrar ettiği takdirde anlam ifade eder (Adibelli 2021, 209, 219).

olamayacağı gibi Ahilikte de bir ustadan el almadan veya bir üstadın rehberliği olmadan bir sanata sahip olmak caiz görülmemiştir. “Bir usta mesleğini, o mesleğin ustasından öğrenmemişse, yani intisabı yoksa meydana getirdiği eserde kutsiyet ve haysiyet olamaz“ denmiştir. Tasavvufta “şeyhi olmayanın şeyhi Şeytan’dır” kaidesi uyarınca bir şeyhe intisap etmeden kişi tasavvuf yolunda veya maneviyatta ne kadar ileri giderse gitsin makbul ve mübarek olamayacağı gibi Ahilikte de bir üstada intisap etmeden sanatkâr olmak makbul ve mübarek sayılmamıştır (Bayram 2008, 65-66).

Anadolu’da Ahilik teşkilatının kurucusu ve otuz iki esnaf zümresinin piri kabul edilen Mahmud bin Ahmed el-Hoyî, namıdiğer Ahi Evran’ın en tanınmış ve en yaygın eserlerinden biri olan ve dilimize *Tasavvufî Düşüncenin Esasları* başlığıyla tercüme edilen *Tabsiratü'l-Mubtedi ve Tezkiretü'l-Müntehi*’de Ahilik paradigmasının özü ve meslek felsefesi dile getirilmektedir. Eserde, madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar olmak üzere dünyadaki varlıkların dört kategoriye ayrıldığına işaret edildikten sonra bunların işlevleri üzerinde durulmaktadır. Madenlerden süs eşyası, para ve kap kakak olarak; bitkilerden yiyecek, meyve ve ilaç olarak, hayvanlardan binek ve besin olarak; insanlardan ise, bazen nikâhlanmak, bazen ücretle çalıştırılmak üzere ve diğer bazı işlerde yararlanılır. Kur'an-ı Kerim’de insanın dünyevi nimetlere karşı mütemayil yaratıldığı belirtilir. Hemen akabinde de bunların fani, yani geçici şeyler oldukları vurgulanır (Al-i İmran Suresi, 3/14). Kişinin bu dünyevi zevklere yönelişi İslam’ın kutsal kitabında “heva” diye adlandırılmış ve “Rabbinin huzurundan korkup, nefsini heva ve hevesten alıkoyan kişinin cennete varacağı” ifade edilmiştir (Naziât Suresi, 80 / 41). İslami perspektiften varoluşun mahiyetine dikkat çektikten sonra Ahi Evran, dünyevi meşguliyetlerin ya da diğer bir ifadeyle mesleklerin, insanı, hakikat yolundan saptırma tehlikesi taşıdıklarının altını çizer:

Kişinin zevk ve isteklerinin kaynağı olan eşyayı elde etmek ve istifade edilir hâle getirmekle uğraşması cihetine gelince: Bu, çeşitli meslek ve sanatların usulleri birçok hile ve tuzakların sanat ve kurallarından ibaret olup, insanlar dünyaya geliş ve gidişlerinin anlam ve mahiyetini düşünmeksizin onunla meşgul olmaktadır. *‘Allah’ı unuttular, Allah da onları kendilerine unutturdu. İşte onlar fasık kimselerdir’* (Haşr Suresi, 60/ 19) (Ahi Evren 2008, 184).

Dünyevi nimetlerin birer lütfu ilahi oluşunun farkında olan Ahi Evren, dünyaya karşı maddi olan her şeyi kötülük âleminin bir eseri gören Maniheizt bir bakış açısı ya da dünyanın tamamen bir yanılsamadan ibaret olduğunu savunan Budist tarzı bir anlayış oluşmasını diye hemen şu izahı

yapma ihtiyacı hisseder: “Bilmek gerekir ki, dünyadaki varlıklar adi varlıklar oldukları için kötü değiller, insanın onlara düşkünlüğü ve bağlılığı kötüdür” (Ahi Evren 2008, 185). Kötülük, insanın bağlanmasından değil, yanlış şeylere bağlanmasından ve varoluşunun gayesini unutmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Varoluşun geçici niteliği ve insanın dünyada kalıcı olmadığı, orada belli bir gayeye binaen bulunduğu hakikatinin Ahilikteki tören ve merasimlerde sergilenen sembolik ifadelerde görmek mümkündür. Ahilikteki en önemli merasim, şed kuşanma törenidir. Yoğun sembolik anlamlar taşıyan bu törende bir kalfanın nelere bağlanıp nelerden bağını çözmesi gerektiği mesajı verilir. Ahilik sistemindeki hiyerarşinin ilkinin oluşturduğu yiğitlik mertebesinin üçüncü ve son kademesi Müfredîlik'tir. Müfredî için sahib-i Şed, Sahib-i Tarîk, Miyan-Beste, Üstâd gibi çeşitli kavramlar kullanılır. Müfredîlik, fütüvvet ahlakının kemale erdiği makamdır. Öğrencinin çıraklık süresince en az yüz yirmi dört adap ve erkân kaidesi öğrenmesi gerekirken ustalık döneminde yedi yüz kırk adap ve erkân bilmesi icap eder. Bir kalfa, fütüvvetin aradığı bütün şartları kendinde taşıyorsa ve ustasının öğrettiği sanatı kemaliyle öğrendiyse icazet talebinde bulunabilir. Ustası kendisinden razı olmayan kalfanın şed kuşanması imkânsız hâle gelir ve şedsiz kazanç da haram kabul edilir. Şed bağlamak icazet vermek anlamına geldiği için bir yiğidin hayatında şed merasimi bir dönüm noktası niteliği taşır (Torun 1998, 177).

İlk kez Cebrail tarafından Hz. Âdem'e kuşatılan bu kuşağa “şeddi vefa” denilmektedir. Zira şeddin manası teslim olmaktır, vefadır. Diğer taraftan Hz. Muhammed'in de beline Cebrail tarafından şed kuşatıldığı anlatılmaktadır: “Beline kuşatıyorum ta ki sözünde durasın. Şeytana uymayasın, daima ona düşman olasın. Dünyaya muhabbet etmeyesin. Tanrı'nın kaza ve kaderine sabredesin. Nereye gidersen bu tuğ yanında olsun, Tanrı'nın bunda hikmeti vardır”. Şeddi kuşattıktan sonra Cebrail, Âdem'i hilâfet seccadesine oturttu ve cennet ırmaklarından biraz süt biraz bal alıp helva yaptı. Bir kaba koyup Âdem'e götürdü ve Hacerü'l-Esved üzerine koyup Âdem'e tike (lokma) sundu. Âdem o helvadan yedi ve Havva için nasip alıkoydu (Altuner 2005, 94, Arslanoğlu 2005, 110, Çağatay 1997, 180). Hz. Âdem, Şit Peygambere kabiliyet verdi ve belini bağladı. Bu sırasıyla Hz. Muhammed'e geldi. Cebrail, Mikail, İsrail. Azrail Hz. Muhammed'in belini bağladılar. Ayrıca Cebrail Hz. Muhammed'e “Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin bellerini bağla”, dedi (Arslanoğlu 2005, 114).

Ebü'l-Hasan el-Harakânî'nin (ö. 1033) *Risâla dar Tarîkh-i Edhemiyya û*

Kulâh-i Çâr Terk adlı risalesinin altıncı bölümünde kuşak bağlama hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Pîr müridin kemerini bağlamak isteyince, her bağın (ipin) diğerinden çıkacağı şekilde, müridin kuşağı yedi zira olması gerekir. Birincisi cimrilik bağını kalpten çözüp cömertlik bağını bağlamalıdır; ikincisi gaflet bağını çözüp hikmet bağını bağlamalıdır; üçüncüsü haram bağını çözüp helâl bağını bağlamalıdır; dördüncüsü öfke bağını çözüp sevgi ve muhabbet bağını bağlamalıdır; beşincisi kibir bağını çözüp tevazu bağını bağlamalıdır; altıncısı yalan bağını çözüp doğruluk bağını bağlamalıdır; yedincisi günah bağını çözüp itaat (ibadet) bağını bağlamalıdır (Tüysüz 2005, 938).

Şed bağlama töreninde yine peygamberlerin arketipik nitelikleri görülmektedir. Şed kuşanmak, şeddi ilk kuşanan ve ondan sonra kuşanan peygamberler gibi olmak demektir. Peygamberler gibi olmak demek, onların çizdikleri yoldan gitmek, onların tebliğ ettikleri hayat pratiklerini özümsemek, onların erdemlerini taşır hâle gelmektir. Son tahlilde şed kuşanmak, peygamberlerin ahlakıyla ahlaklanmış olmaktır. Peygamberlerin temel niteliklerinden biri ismet sıfatıdır. Bu sıfat gereği onlar asla günah işlemezler. İslami soteriolojinin özünü günahsızlık düşüncesi oluşturur. Nihai kurtuluş ya da diğer bir ifadeyle cennete girmek günahsız olmaya, diğer bir deyişle günahsızlar gibi olmaya bağlıdır. Peygamberler günahsızların arketipleridir. Ahilikte peygamberlerin meslek pirleri kabul edilmeleri bu meslekleri icra eden kişilerin de onlar gibi olmalarını onları örnek almalarını gerektirmiştir. İnsanlara hak ve hakikati tebliğ eden ve bunun karşılığında herhangi bir ücret talep etmeyen Peygamberlerin nihai gayesi neydi? Allah'ın rızasını kazanmaktan başka (bkz. Fecr Suresi, 89/28).

Sonuç

İş, çalışma ve meslek kavramlarının tarihsel serüvenleri ana hatlarıyla çizildikten sonra günümüz dünyasında gelinen durum daha net görülebilmektedir. Antik Yunan kültüründe başlangıçta Tanrı'ya itaatin bir ifadesi olan çalışmak ve özellikle de çiftçilik, Aristoteles gibi düşünürlerle birlikte insanı erdem üzerinde düşünmeye vakit bırakmadığı için değersiz görülmeye başlanmıştır. Bu tür "angarya" işleri, kölelerin yapması gerekir diye düşünülmüştür. Çalışmanın kölelerle ilgili olduğu ve bundan dolayı da asil/zengin ya da Yunan site devletlerinin vatandaşlarının bu tür faaliyetlerle meşgul olmaması gerektiği kanaati, çalışma kavramını son derece olumsuz etkilemiştir. Hıristiyanlıkta ise çalışmanın, asli günahın cezası olduğuna asırlar boyunca inanılmıştır. Din adamlarının Tanrı çağrısına uydukları için

bunların yaptıkları meslek makbul kabul edilirken diğer uğraşlar dünyevi işler olarak değerlendirilmiş ve hakir görülmüştür. 16. yüzyıldaki Protestanlık hareketiyle birlikte her Hıristiyanın bir din adamı olduğu ve dolayısıyla dinî-dünyevi meşgale ayrımı olmadığı inancı belirlemiştir. Fakat Protestanların kader inancı gereği insanın kurtuluşu önceden belirlendiği için kişinin yapıp ettiklerinin ezelden verilmiş ilahi kararı değiştirecek bir gücü yoktu. Meslekteki başarı ve ahlaki tutum gelecek bir kurtuluş umuduyla yapılmıyor, Tanrı'nın seçilmiş kullarından olmanın işaretleri olarak algılanıyordu. Sanayi devrimiyle birlikte dinî söylemlere git gide duyarsız hâle gelen Batı toplumlarında çalışmanın amacı maddi kazanç elde etmekle sınırlı kalmaya başlamıştır. Bir sonraki aşamada ise kapitalist zihniyet/tüketimcilik ideolojisi ve sekülerleşme süreci dinî paradigmalardan kopan bireyleri kendi benlikleri ekseninde bir çalışma telosu üretmeye sevk etmiştir. Böylece kişisel başarı, tatmin ve mutluluk modern seküler bireyin tek amacı hâline gelmiştir.

Türk-İslam kültürünün en önemli müesseselerinden biri olan Ahilik paradigmasında ise insanın yaptığı her şey bir amel şeklinde telakki edilmiştir. Bu anlayışa göre dinî-dünyevî işler diye bir ayrım söz konusu değildir. İnsanın yaptıkları her şeyin *postmortem* safhadaki müktesebatı olarak karşısına çıkacaktır. O yüzden “dünya ahiretin tarlasıdır” denmiştir. Ahiliğin spesifik yönü, meslek kavramını ibadetle eş tutan bir sistem inşa etmiş olmasıdır. Her mesleğin piri, yani arketipi bir peygamberdir. Her erdemin arketipi de bir peygamberdir. Peygamberler ise insanlara hakikati tebliğ eden ve onları kurtuluşa götüren yolda onlara rehberlik eden kişilerdir. Böylece Ahilik düşüncesinde meslek kavramı, bir çalışma alanında meşgul olmayı ve bu alanda gelişmeyi ve ilerlemeyi içerirken aynı zamanda ve belki de öncelikli olarak ahlaki yönden tekâmül etmeyi de içermektedir. Son tahlilde Ahilik bize, insanı kurtuluşa ulaştıracak tek bir yolun var olduğunu ve mesleğin de yoldaki araçlardan biri olduğunu telkin etmektedir.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

2. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

3. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

Abbott, Walter M., dü. *The Documents of Vatican II: All Sixteen Official Texts Promulgated by the Ecumenical Council 1963-1965*. New York: The America Press, 1966.

Adıbelli, Ramazan. "Ahiliğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?" *Postmodern Çağda Ahilik* içinde, 85-109. Ankara: Nobel, 2016.

Adıbelli, Ramazan. *Mircea Eliade ve Din: Dinler Tarihinde Felsefe ve Metodoloji*. İstanbul: DBY, 2021.

Ahi Evren. *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*. 3. Çeviren Mikâil Bayram. İstanbul: NKM, 2008.

Altuner, Nuran. *Süleymaniye Kütüphanesinde Üç Yazma Fütüvvetnâme*. Cilt 1, I. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* içinde, 79-99. Kırşehir: Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, 2005.

Anthony, Peter D. *The Ideology of Work*. London: Tavistock Publications, 1977.

Arbesmann, Rudolph. "The Attitude of Saint Augustine Toward Labor." *The Heritage of the Early Church: Essays in Honor of G. V. Fiorovsky* içinde, düzenleyen: David Neiman ve Margaret Schatkin, 247-259. Roma: Pontificium Institutum Studiorum Orientalium, 1973.

Aristotle. *Politics*. Indianapolis / Cambridge: Hackett Publishing Company, 1998.

Arslanoğlu, İbrahim. *Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname*. Cilt 1, I. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* içinde, 101-118. Kırşehir: Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, 2005.

Ateş, Süleyman. "Önsöz" *Tasavvufta Fütüvvet* içinde, yazar Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn Es-Sülemi, 3-6. Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi, 1977.

"Au Saint Patriarche Joseph." *Le Rosaire* (Couvent de Notre Dame du Rosaire), 1907: 371.

- Azizova, Elnure. "Meslekler Kutsaldır: Erken Dönem 'Kesb' Literatüründe Fütüvvet Teşekküllerine Temel Oluşturan Dinî Dinamikler." *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu* içinde, 150-171. Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2018.
- Bauman, Zygmunt. *Work, Consumerism and the New Poor*. 2. New York: Open University Press, 2005.
- Baumeister, Roy F. *Meanings of Life*. New York: The Guilford Press, 1991.
- Baumeister, Roy F. "The Self and Society: Changes, Problems, and Opportunities." *Self and Identity: Fundamental Issues* içinde, düzenleyen: Richard D. Ashmore ve Lee Jussim, 191-217. New York: Oxford University Press, 1997.
- Bayram, Mikâil. "I. Bölüm" *Tasavvufî Düşüncenin Esasları* içinde, yazar Ahi Evren, 21-120. İstanbul: NKM, 2008.
- Bellah, Robert N., Richard Madsen, William M. Sullivan, Ann Swidler, & Steven M. Tipton. *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1996.
- Berger, Peter L. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Garden City, New York: Doubleday and Company, 1967.
- Bongert, Yvonne. "Travail et Justice chez Hésiode." *Revue historique de droit français et étranger* 60, no. 2 (1982): 187-206.
- Boussinesq, Jean. "Le Pape est-il devenu économiste ?" *Raison présente*, no. 100 (1991): 27-38.
- Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. 2. Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 1997.
- Davis, David Bnon. *The Problem of Slavery*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1988.
- Delbanco, Andrew. *The Death of Satan: How Americans Have Lost the Sense of Evil*. New York: Farrar, Straus, and Giroux, 1995.
- Detienne, Marcel. *Crise agraire et attitude religieuse chez Hésiode*. Bruxelles: Latomus, 1963.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara, 1986.
- Es-Sülemi, Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn. *Tasavvufta Fütüvvet*. Çeviren Süleyman Ateş. Ankara: Ankara, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, 1977.
- Febvre, Lucien. *Uygurluk, Kapitalizm ve Kapitalistler*. Çeviren Mehmet Ali

- Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Godelier, Maurice. *The Mental and the Material: Thought, Economy and Society*. London: Verso, 1986.
- Godelier, Maurice, & Michael Ignatieff. "Work and Its Representations: A Research Proposal." *History Workshop*, no. 10 (1980): 164-174.
- Grand Larousse de la langue française*. Cilt 7. Paris: Larousse, 1989.
- Hésiode. *Théogonie. Les travaux et les jours. Le bouclier*. Çeviren Paul Mazon. Paris: Les Belles Lettres, 1947.
- Hesiodos. *Eseri ve Kaynakları*. Çeviren Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1977.
- Ingram, John Kells. *A History of Slavery and Serfdom*. London: Adam and Charles Black, 1895.
- Jean-Paul II. *Le travail humain: Lettre encyclique Laborem exercens à l'occasion du 90è anniversaire de l'encyclique Rerum novarum (septembre 1981)*. Paris: Le Centurion, 1981.
- Kanelopoulos, Charles. "Travail et technique chez les grecs. L'approche de J.-P. Vernant." *Techniques & Culture*, no. 54-55 (2010): 335-353.
- Kazıcı, Ziya. *Ahilik*. Cilt 1, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, 540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kitch, M. J. *Capitalism and the Reformation*. 3. London: Longman, 1974.
- Köksal, M. Fatih. *Ahi Evran ve Ahilik*. 2. Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2008.
- Laberthonnière, P. L. *Essais de philosophie religieuse*. Paris: Lethielleux, 1903.
- Lane, Edward William. *An Arabic-English Lexicon*. Cilt 4. London: Williams and Norgate, 1872.
- Le Goff, Jacques. *Time, Work, and Culture in the Middle Ages*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980.
- Lederer, Emil. *Labor*. Cilt 7, *Encyclopedia of the Social Sciences* içinde, 615-620. New York: The Macmillan Company, 1937.
- Lucassen, Jan. *The Story of Work: A New History of Humankind*. New Haven and London: Yale University Press, 2021.
- Lucassen, Jan. *The Story of Work: A New History of Humankind*. New Haven and London: Yale University Press, 2021.
- McGrath, Alister E. *Reformation Thought: An Introduction*. 2. Oxford: Blackwell, 1995.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. "İslami Çalışma Ahlakı." *İş Ahlakı Dergisi* 2, no. 3
-

(2009): 143-151.

Olgun, Hakan. *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık*. İstanbul: MilelNihal, 2019.

Otis, Louise. "Éthique au travail: Un défi vers l'égalité." *L'éthique au quotidien* içinde, 51-83. Montréal: Éditions Québec/Amérique, 1990.

Pals, Daniel L. *Nine Theories of Religion*. 3. New York: Oxford University Press, 2015.

Pascarella, Perry. *The New Achievers: Creating a Modern Work Ethic*. New York: The Free Press, 1984.

Patterson, Orlando. *Slavery and Social Death: A Comparative Study*. Cambridge and London: Harvard University Press, 1982.

Pope Paul VI. *Encyclical Letter of His Holiness Pope Paul VI: On the Development of Peoples: Populorum Progressio*. Boston: St. Paul Editions, 1967.

Rosenthal, Peggy. *Words and Values: Some Leading Words and where They Lead Us*. Lanham: Hamilton Books, 2005.

Sabine, George H. *A History of Political Theory*. New York: Henry Holt and Company, 1938.

Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul, 1317.

Tanilli, Server. *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası. İnsanlık Tarihine Giriş Cilt I: İlkçağ*. 5. İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

Torun, Ali. *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Tremblay, Jean-Guy. *Le travail en quête de sens*. Montréal: Paulines, 1990.

Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. 04 10 2021. <https://sozluk.gov.tr/> (erişildi: 10 04, 2021).

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. 8. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988.

Tüysüz, Cem. *Ebü'l-Hasan el-Harakânî ve Risâla dar Tarîkh-i Edhemiyya û Kulâh-i Çâr Terk Adlı Risalesi*. Cilt 2, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu içinde, 931-938. Kırşehir: Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, 2005.

Uludağ, Süleyman. *Fütüvvet*. Cilt 13, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, 259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Uludağ, Süleyman. *Sülûk*. Cilt 38, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, 127-128. İstanbul : TDV Yayınları, 2010.

Vernant, Jean-Pierre. *Mythe et pensée chez les Grecs. Études de psychologie historique*. Paris: La Découverte, 1988.

Vernant, Jean-Pierre. *L'Univers, les dieux, les hommes. Récits grecs des origines*. Paris: Seuil, 1999.

Vernant, Jean-Pierre. *Torunuma Yunan Mitleri: Evren, Tanrılar, İnsanlar*. Çeviren Mehmet Emin Özcan. İstanbul: Helikopter, 2013.

Weber, Max. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. New York: Routledge, 2001.

Xénophon. *Économique*. Çeviren Pierre Chantraine. Paris: Les Belles Lettres, 1949.

LABOR, WORK AND THE CONCEPT OF PROFESSION AS A SOTERIOLOGICAL TOOL IN AKHISM

 Ramazan ADIBELLI^a

Extended Abstract

In different periods of history and in different cultures, different values have been attributed to the concepts of work and labor. In the modern world, the concept of work has gained a different meaning in line with the global dominance of the capitalist economy and its ideology, i.e. the consumerist paradigm. The main problematic of this article to ponder the questions these few questions: What is the meaning of job, or in other words, the meaning of work/labor? Why does man work? What is the purpose of the job? Is a job just a labor performed to earn money in return? Is the best job/work the highest paying job/work? Is the value of a work/job determined by the money it earns? What does the profession/job bring to people other than the financial return? The aim of the article is to try to answer these questions from the perspective of Akhism. One of the main hypotheses of the study is that with the disappearance of this institution, the paradigm it advocates is on the verge of disappearing, and in today's world, the capitalist paradigm and its final version, the ideology of consumerism, have taken its place. In order to see this break clearly, the subject of work/profession is emphasized in the modern world and especially in Western culture, based on the analyzes allocated to the subject of job/work. Then, the understanding of profession in Akhism, which is the main subject of the article, is discussed. Thus, the second hypothesis that this understanding adds a dimension to the profession/job that is not available in other cultures has been tested. As a result, contrary to the secular point of view of the Akhism paradigm, which separates work/job from other religious activities, it has never adopted this duality and systematically tried to prevent it.

^a Prof., Erciyes University, adibelli@erciyes.edu.tr

After the historical adventures of the concepts of work, labor and job are outlined, the situation in today's world can be seen more clearly. In the ancient Greek culture, working and especially farming, which was an expression of obedience to God, started to be seen as worthless because it did not leave time to think about virtue, together with thinkers like Aristotle. Such "corvee" work was thought to be done by slaves. The opinion that the work is about slaves and therefore the citizens of the noble/rich or Greek city states should not engage in such activities negatively affected the concept of work. In Christianity, it has been believed for centuries that work is the punishment for original sin. While the professions of the clergy were accepted as acceptable because they obeyed the call of God, other occupations were evaluated as worldly affairs and despised. With the Protestantism movement in the 16th century, the belief that every Christian is a clergyman and therefore there is no distinction between religious and worldly occupations emerged. However, since the salvation of man was predetermined by the belief of the Protestants in destiny, what a person did, did not have the power to change the divine decision made from time immemorial. Success in the profession and moral attitude were not made with the hope of future salvation, but were perceived as signs of being one of God's chosen ones. In Western societies, which have become increasingly insensitive to religious discourses with the industrial revolution, the purpose of working has begun to be limited to earning financial gain. In the next stage, the secularization process led individuals who broke away from religious paradigms to produce a work *telos* on the axis of their own selves. Thus, personal success, satisfaction and happiness have become the sole aim of the modern secular individual.

In the paradigm of Akhism, which is one of the most important institutions of Turkish-Islamic culture, everything that people do is considered as a deed. According to this understanding, there is no distinction between religious and worldly affairs. It will appear as the *postmortem* acquis of everything that man does. That is why it is said that "the world is the field of the hereafter". The specific aspect of Akhism is that it has built a system that equates the concept of profession with worship. The archetype of every profession is a prophet. The archetype of every virtue is also a prophet. Prophets, on the other hand, are people who convey the truth to people and guide them on the path that leads to salvation. Thus, the concept of profession in the thought of Akhism includes being busy in a field of labor and developing and progressing in this field, but also, perhaps primarily, evolving morally. In the final analysis, Akhism has suggested that there is only one way that lead

people to salvation and that the profession/job/work is one of the means on this way.

Keywords: History of Religions, Akhism, Profession, Work, Soteriology.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Ethics approval:

Not applicable.

2. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

3. Competing interests:

The author declares no competing interests.

